

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: Informační studia a knihovnictví

Studijní obor: Informační studia a knihovnictví

Michaela Charvátová

Institucionální open access repozitáře v České republice

(Institutional open access repositories in the Czech Republic)

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce Mgr. Věře Pilecké za ochotu, užitečné rady a čas, který mi věnovala při vedené této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 12. května 2013

Podpis

Abstrakt

Bakalářská práce je zaměřena na analýzu a popis současného stavu otevřených institucionálních repozitářů v České republice. V teoretické části přibližuje vývoj vědecké komunikace, který vedl k rozvoji hnutí open access, základní principy a metody otevřeného přístupu a hnutí otevřeného přístupu v České republice. Kromě toho se věnuje politikám otevřeného přístupu a autoarchivace v českých institucích a zapojením českých otevřených repozitářů do mezinárodních projektů.

V praktické části jsou vybrané institucionální repozitáře podrobněji rozebrány. Je sledována autoarchivační politika zřizujících institucí, obsah repozitářů a míra jeho dostupnosti. Dále je předmětem zájmu zapojení repozitáře do mezinárodních projektů, viditelnost repozitáře v prostředí internetu a software těchto repozitářů. V závěru práce jsou tyto vybrané repozitáře porovnány.

Abstract

The bachelor's thesis concentrates on analysis and description of current state of open access institutional repositories in the Czech Republic. The theoretical part of the thesis describes changes of scholarly communication, which led to development of open access movement, basics and methods of open access and open access movement in the Czech Republic. Besides it deals with open access policies of Czech institutions and involvement of Czech open repositories in international projects.

The practical part contains the analysis of selected institutional repositories. The analysis concentrates on institutional policies of self-archiving, content of repository and its availability. It also deals with involvement of repositories in international projects, visibility of repositories and with software that the repositories use. In conclusion, these selected repositories are compared.

Klíčová slova

Otevřený přístup, otevřené repozitáře, institucionální repozitáře, autoarchivace, Česká republika.

Keywords

Open access, open repositories, institutional repositories, self-archiving, Czech Republic.

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
Předmluva	8
1. Úvod	9
2. Vývoj vědecké komunikace a open access	10
3. Otevřený přístup	13
3.1. Cíle otevřeného přístupu	13
3.2. Výhody otevřeného přístupu	14
3.3. Realizace myšlenky otevřeného přístupu – zelená a zlatá cesta	15
4. Otevřený přístup v České republice	16
5. Institucionální open access repozitáře	18
5.1 Definice a terminologie	18
5.2 Zřizovatelé institucionálních repozitářů v České republice	19
5.2.1 Institucionální repozitáře výzkumných institucí	19
5.2.2 Institucionální repozitáře vysokých škol	20
5.3 Institucionální politiky otevřeného přístupu	21
5.4. Software pro institucionální repozitáře užívaný v České republice	22
5.4.1 DSpace (Digital Archive Project)	23
6 Institucionální repozitáře a mezinárodní spolupráce	26
6.1 Projekty evropské infrastruktury	26
6.1.1 DRIVER - Digital Repository Infrastructure Vision for European Research	26
6.1.2. OpenAIRE a OpenAIREplus	26
6.2 Registry repozitářů	28
6.3 Specializovaný vyhledávač BASE	28
7. Jednotlivé případy institucionálních repozitářů v ČR	30
7.1 Výběr repozitářů a metodika jejich rozboru	30
7.1.1 Výběr repozitářů	30
7.1.2 Metodika	30
7.2 Repozitář publikační činnosti Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně	31
7.2.1 Obecné informace	31
7.2.2 Politika OA a autoarchivace	32
7.2.3 Systém	33
7.2.4 Obsah a struktura	34
7.2.5 Google Scholar a viditelnost	35
7.3 Repozitář VŠB-TUO (Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava)	36
7.3.1 Obecné informace	36
7.3.2 Politika OA a autoarchivace	36
7.3.3 Systém	37
7.3.4 Obsah a struktura	37
7.3.5 Google Scholar a viditelnost	39
7.4 Digitální knihovna Univerzity Pardubice (UPa)	40
7.4.1 Obecné informace	40
7.4.2 Politika OA a autoarchivace	40
7.4.3 Systém	41
7.4.4 Obsah a struktura	41
7.4.5 Google Scholar a viditelnost	43
7.5 Univerzitní repozitář Masarykovy univerzity	43
7.5.1 Obecné informace	43
7.5.2 Politika OA a autoarchivace	44
7.5.3 Systém	44
7.5.4 Obsah a struktura	45

7.5.5 Google Scholar a viditelnost	47
7.6 Repozitář ASEP Akademie věd České republiky	47
7.6.1 Obecné informace	47
7.6.2 Politika OA a autoarchivace	47
7.6.3 Systém	47
7.6.4 Obsah a struktura	48
7.6.5 Google Scholar a viditelnost	49
7.7 Závěrečné srovnání	49
7.7.1 Politika autoarchivace, velikost repozitáře a zpřístupňování obsahu	49
7.7.2 Mezinárodní spolupráce	50
7.7.3 Viditelnost repozitáře a Google Scholar	51
8. Závěr	52
Použitá literatura	53
Seznam grafů	60

Seznam použitých zkratk

ARL	Association of Research Libraries
ASEP	Automatizovaný systém evidence publikací
AV	Akademie věd České republiky
BSD	Berkeley Software Distribution
CPVŠK	Celostátní porada vysokoškolských knihoven
ČVUT	České vysoké učení technické v Praze
ČZU	Česká zemědělská univerzita v Praze
FTE	Full-time equivalent
JU	Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
KJP	Knihovna Jana Palacha
KNAV	Knihovna Akademie věd České republiky
MENDELU	Mendelova univerzita v Brně
MU	Masarykova univerzita
OA	Open access (viz. kapitola číslo 3.)
OBD	Osobní bibliografická databáze
OU	Ostravská univerzita v Ostravě
RIV	Rejstřík informací o výsledcích
TUL	Technická univerzita v Liberci
UPa	Univerzita Pardubice
UTB	Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
VŠE	Vysoká škola ekonomická v Praze
VŠCHT	Vysoká škola chemicko-technologická v Praze
VŠKP	Vysokoškolské kvalifikační práce
VUT	Vysoké učení technické v Brně
ZČU	Západočeská univerzita v Plzni

Předmluva

Téma českých otevřených institucionálních repozitářů je v současnosti velmi aktuální, jelikož mnoho vysokých škol a výzkumných institucí buď zavádí nebo rozvíjí vlastní institucionální repozitář. Knihovny, které jsou většinou jejich správci, v mnoha případech vyvíjí snahy o zapojení těchto repozitářů do mezinárodních projektů a infrastruktur, pracují na vylepšení a lokalizaci jejich systémů a snaží se prosazovat vhodné institucionální open access politiky.

Tato bakalářská práce si klade za cíl přiblížení problematiky českých otevřených institucionálních repozitářů. Následně bude vybráno několik repozitářů, které budou analyzovány a popsány podrobněji. Jejich rozbor bude zaměřen primárně na otevřenost repozitářů, institucionální politiku autoarchivace a jejich propojení s ostatními systémy.

Důvodem tohoto pojetí tématu je poměrně rozšířený názor, že otevřené repozitáře u nás prakticky nemáme a že v tomto ohledu není ani vyvíjena dostatečná činnost. V závěru by měla tato práce osvětlit, jak moc je tento názor založen na skutečnosti.

1. Úvod

Jedním z mnoha témat, kterými se zabývá informační věda, je i komunikace vědeckých informací. Technologické i společenské změny zvláště v druhé polovině 20. století se odrazily i v této oblasti a jedním ze způsobů, jak se vyrovnat s některými negativními důsledky těchto změn, je takzvaný otevřený přístup.

Otevřený přístup jako alternativa k tradičnímu způsobu publikování nabývá na významu zvláště v posledních deseti letech. Jedním ze základních způsobů realizace otevřeného přístupu je budování otevřených repozitářů, které slouží k dlouhodobé archivaci a zveřejňování vědeckých prací.

Nejjednodušší dělení rozlišuje dva základní typy repozitářů, repozitáře předmětové (nebo také oborově zaměřené) a institucionální repozitáře. A právě institucionálními repozitáři se zabývá tato bakalářská práce.

Na 16. ročníku konference INFORUM v roce 2010 uvedla Mgr. Daniela Tkačiková, že: *"Pokud jde o budování repozitářů, a zvláště otevřených repozitářů, je nutné si otevřeně přiznat, že zatím nejsme v Česku skoro ani na začátku"* (Tkačiková, 2010b, s. 3). Tato práce se proto snaží zjistit, jaký je nyní po třech letech současný stav českých institucionálních repozitářů - zda jsou stále ještě na začátku či je tu patrný nějaký pokrok kupředu. Cílem praktické části práce je pak analýza a popis vybraných otevřených institucionálních repozitářů v České republice.

Po úvodu následuje druhá kapitola, která se zabývá vývojem komunikace vědeckých informací, který nakonec vyústil až do situace, ze které otevřený přístup vychází.

Principy otevřeného přístupu a cesty jeho realizace jsou popsány ve třetí kapitole. Navazující kapitola přibližující hlavně nejvýznamnější české akce a uskupení, které se podílí na rozvoji otevřeného přístupu v České republice.

Další kapitola se zabývá terminologií spojenou s institucionálními repozitáři, jednotlivými druhy těchto repozitářů, institucionálními politikami otevřeného přístupu a softwarem institucionálních repozitářů používaným v České republice.

V šesté kapitole jsou popsány významné mezinárodní projekty, do kterých jsou některé české institucionální repozitáře zapojeny.

Poslední sedmá kapitola už pak zahrnuje popis a analýzu pěti vybraných českých institucionálních repozitářů a jejich následné srovnání.

V textu je pro termín otevřený přístup používána i jeho anglická verze open access, která se běžně používá i v českém prostředí a její zkratka OA.

2. Vývoj vědecké komunikace a open access

Současné snahy o prosazení otevřeného přístupu k informacím je možné vnímat jako důsledek změn, které nastaly ve způsobu vědecké komunikace, zvláště během posledních desetiletí. Pojmem vědecká komunikace rozumíme komunikaci ve smyslu zveřejňování vědeckých informací, tedy informací, které jsou „*výsledkem vědeckého poznání, adekvátně odráží jevy a zákonitosti přírody, společnosti a myšlení, byly verifikovány vědeckými metodami a využívají se v praxi*“ (Königová, 2001, s. 7). Tato komunikace může probíhat formálními i neformálními informačními kanály.

Základy změn, které vedly až k tzv. časopisecké krizi (serials crisis) a následnému rozvoji hnutí za otevřený přístup, můžeme sledovat až do starověkého Řecka (pokud bereme v úvahu pouze evropskou kulturní tradici). Právě zde začal trend přesunu od využívání neformálních informačních kanálů spíše k těm formálním. Zatímco Platón trval na ústním předávání znalostí, už jeho žák Aristotelés viděl úkol filosofa nejen ve formulaci myšlenky, ale i v jejím zachycení (Tišlová, 2012), například prostřednictvím spisů.

Tato tendence používat spíše formální kanály vědecké komunikace byla podpořena vynálezem knihtisku v 15. století, který urychlil a zlevnil produkci tištěných textů.

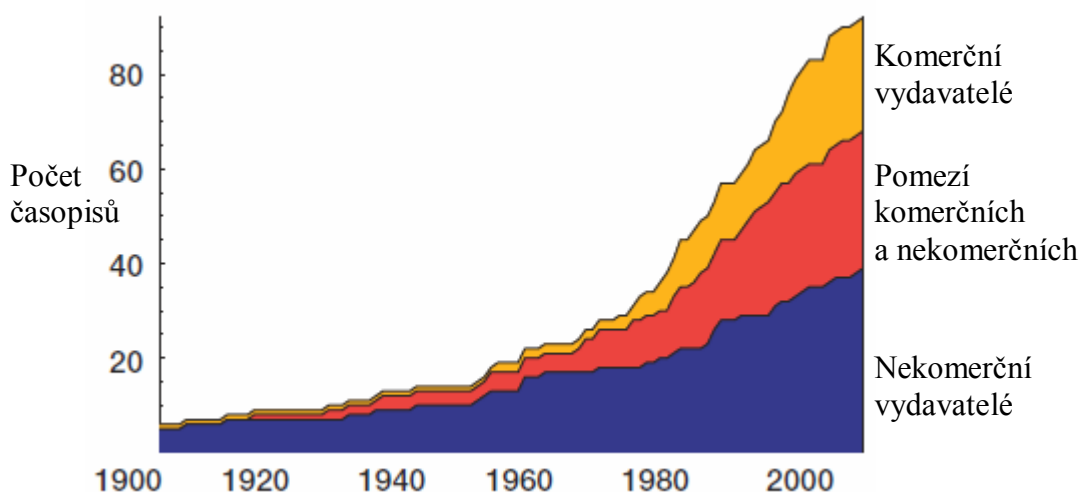
Významným milníkem ve vývoji vědecké komunikace je 17. století, kdy se ze záznamů přednášek a diskuzí, distribuovaných v rámci akademické obce, vyvinuly první vědecké časopisy (Ball, 2011, s. 4). V roce 1665 totiž bylo ve Francii publikováno první číslo časopisu *Journal des sçavans* a o pár týdnů později začala vydávat Královská společnost v Anglii svůj časopis *Philosophical Transactions*. Cílem královské společnosti bylo rozšiřovat výsledky výzkumu svých členů efektivněji a pro širší publikum, než umožňovala dosavadní praxe (Walker, 1998).

Tento ve své době revoluční formát umožňoval publikování kratších, úzce specializovaných textů, aniž by bylo nutné rovnou vydávat knihu, což byl časově a finančně náročný proces. Postupně se zvyšoval počet titulů a vědecké časopisy začaly nabývat na významu.

K významnému vzestupu pak došlo v druhé polovině 19. století, kdy se na prudce rostoucím počtu titulů časopisů projevovala jednak rostoucí specializace ve vědeckém výzkumu a jednak technický vývoj v tiskařství a výrobě papíru (Wells, 1999), který urychloval a hlavně zlevňoval výrobu.

Zatímco v počátcích byly vědecké časopisy většinou vydávány vědeckými společnostmi nebo neziskovými organizacemi, jako jsou třeba muzea a univerzity (Walker, 1998), od druhé poloviny 20. století se však situace změnila. Díky rozvoji vědy a techniky i dalším

faktorům se zvyšoval počet vědců a akademiků. Například jen ve Spojených státech se mezi lety 1975 a 1995 jejich počet zdvojnásobil (Cox, 1998, s. 161). Vyšší počet vědců pak produkoval i úměrně větší množství vědeckých článků. Na vědce byl i nadále vyvíjen tlak na publikační činnost, kterou museli vykazovat v souvislosti s granty nebo získáním či udržením pracovní pozice. Zavedené časopisy byly zahlceny nabízenými rukopisy a musely odmítat i práce, které byly dostatečně kvalitní. To bylo impulsem k vydávání nových časopisů (Walker, 1998). A právě v tu chvíli začali do dosud komerčně nezajímavého segmentu vystupovat ve větší míře i komerční vydavatelé. Růst počtu komerčních vydavatelů (v tomto případě v oblasti ekologie) ilustruje graf (č. 1).

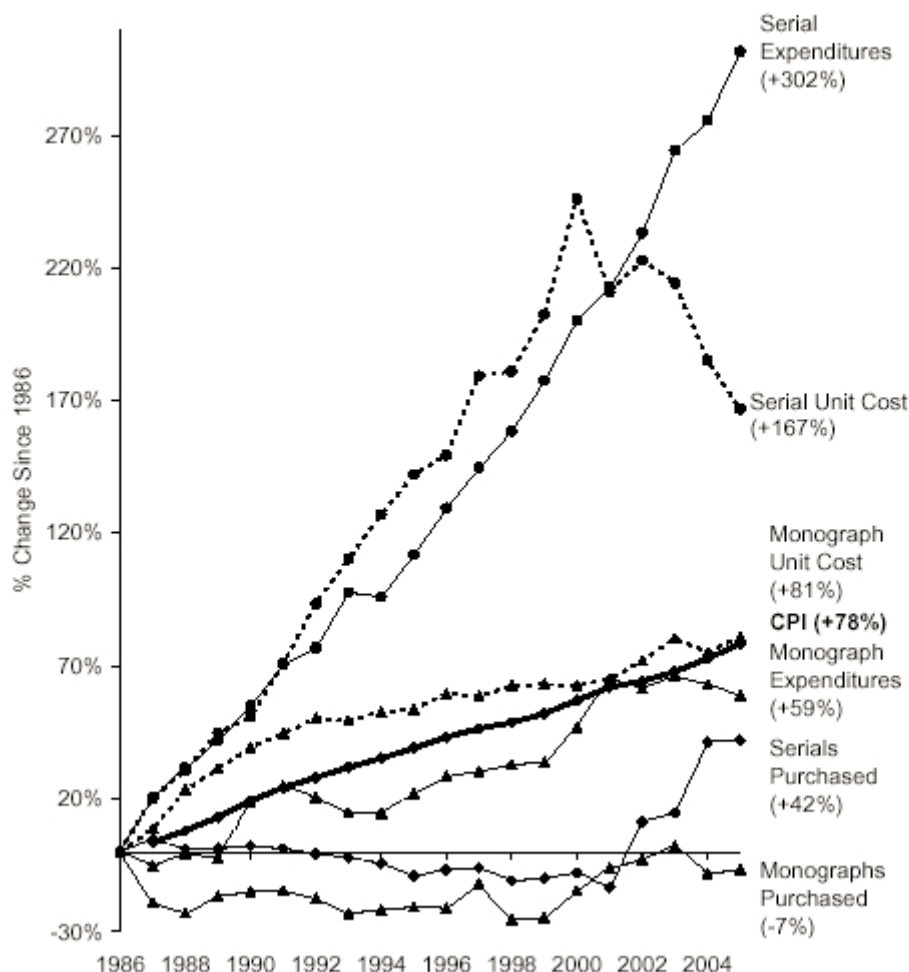

Graf 1 Růst počtu časopisů komerčních vydavatelů ve 20. stol. (Bergstrom a Bergstrom, 2006).

Právě spojení zvyšujícího se počtu časopisů a komercializace sféry vyústilo v časopiseckou krizi. Časopiseckou krizí se označuje „*nekontrolovatelný růst cen vědeckých časopisů*“ (Panitch a Michalak, 2005), který můžeme pozorovat již od 70. let 20. století, nicméně v plné síle se projevil až v letech osmdesátých.

Takovýto vývoj byl velmi nepříznivý zvláště pro knihovny. Rostoucí počet časopisů, které navíc byly čím dál častěji velmi úzce specializované, je nutil k pořizování vyššího počtu titulů, současně však rostly ceny jednotlivých titulů. Jak ukazuje graf (č.2) americké ARL - Asociace vědeckých knihoven, mezi lety 1986 a 2004 vzrostla průměrná cena časopisu o 167% a celkové náklady knihoven na časopisy byly navýšeny o 302%, při těchto výdajích však knihovny získaly pouze o 42% časopisů více (Young, 2009, s. 2). Prudké zvýšení cen nebylo vyvoláno inflací, jelikož jak uvádí Alma Swan (2006, s. 9), ve Velké Británii při průměrné inflaci 2,5% ročně vzrostly mediány cen jednotlivých vydavatelství od 27% do 97%. Ve Spojených státech se pak při průměrné inflaci 3,1% zvyšovaly 7,5% ročně. Velkou měrou jsou za tento stav zodpovědní právě komerční vydavatelé, jejichž vědecké časopisy jsou 10 – 15 krát dražší než časopisy neziskových producentů (Young, 2009, s. 3).

V reakci na časopiseckou krizi začaly knihovny využívat různé způsoby, jak se se zdražováním vyrovnat. Často byly omezeny výdaje na nákup monografií a ušetřené finance využity na nákup seriálových zdrojů (tento pokles o 7% ukazuje i graf (č. 2) na linii „Monographs Purchased“), byla využívána různá licenční řešení i nákup velkých zvýhodněných balíků předplatných tzv. „Big Deals“.

Graf 2 Vývoj nákladů na monografie a seriály ARL 1986-2005 (Young, 2009, s. 2).

Přes všechny tyto snahy byly knihovny nuceny rušit předplatná některých časopisů, což v důsledku jen prohloubilo krizi, jelikož producenti pak při zmenšující se uživatelské základně často ještě zvýšili cenu předplatného (Walker, 1998), aby si vykompenzovali ztrátu.

A právě vyhrocující se časopisecká krize se stala výchozí situací pro vznik iniciativ prosazujících alternativní způsoby financování vědeckého publikování, které byly nakonec na počátku 21. století zastřešeny termínem open access.

3. Otevřený přístup

Open access neboli otevřený přístup (často zkráceně pouze OA) je způsob vědecké komunikace, který má být „*alternativou k tradičnímu šíření vědeckých poznatků*“ (Otevřený přístup, 2013). Zjednodušeně by se open access literatura dala definovat jako literatura dostupná zadarmo na internetu. Užší definici otevřeného přístupu najdeme v textu Budapešťské iniciativy, jednoho ze základních textů hnutí: „*Pojmem „otevřený přístup“ k této literatuře myslíme její volnou dostupnost na veřejném internetu umožňující libovolnému uživateli číst, stahovat, kopírovat, distribuovat, tisknout, prohledávat nebo vytvářet odkazy na plné texty těchto článků, sklízet je pro potřeby indexace, předávat je jako data pro software, nebo používat je k jakýmkoliv jiným legálním účelům bez finančních, právních nebo technických omezení s výjimkou těch, která jsou neoddelitelnou součástí získání přístupu k internetu samotnému*“ (Bartošek, 2009).

V praxi není vždy možné, například z licenčních důvodů, umožnit nakládání s dokumenty, naprosto podle této definice. Podle toho, do jaké míry je naplněna myšlenka otevřeného přístupu, můžeme rozlišovat Gratis OA a Libre OA. Zatímco varianta Gratis OA umožňuje většinou pouze čtení dokumentu a nic víc, jako Libre OA označujeme takový open access režim, kdy jsou k dispozici alespoň některé další doplňkové možnosti (kopírování, tisk apod.) (Crawford, 2011, s. 15).

Open access byl od počátku cílen na vědeckou literaturu, „*kteřou vědci poskytují světu, aniž by za ni očekávali platbu. Primárně tato kategorie zahrnuje recenzované časopisecké články; patří sem ale i nerecenzované preprinty, které vědci mohou chtít nabídnout online pro připomínkování nebo jako upozornění kolegům na důležité výzkumné poznatky.*“ V rámci otevřených repozitářů pak bývá zveřejňována celá škála šedé literatury od závěrečných kvalifikačních prací až po konferenční příspěvky.

3.1. Cíle otevřeného přístupu

Základním cílem hnutí prosazujícího otevřený přístup je stejně jako u prvních vědeckých časopisů efektivnější šíření informací mezi co největší počet potenciálních uživatelů. Takto šířené informace mají být zbaveny co nejvíce bariér bránících uživatelům v přístupu k informacím. Využívání možností internetu může vyřešit geografická omezení, která ovšem nahrazuje jistými technickými překážkami, protože uživatel se neobejde bez přístupu k internetu. Přesto internet umožňuje rozšiřování informací mezi tolik uživatelů, jako žádný jiný prostředek v historii. Požadavek bezplatnosti poskytovaných vědeckých informací pak řeší i otázku finanční bariéry.

3.2. Výhody otevřeného přístupu

Oproti tradičnímu modelu publikování má open access model mnoho výhod. Hlavní výhodou, která vychází z cílů OA je, že se informace publikované v režimu open access dostanou k mnohem širšímu okruhu lidí. Informace zveřejněné v režimu open access tak jsou volně dostupné vědcům, studentům i jiným zájemcům bez ohledu na to, zda přísluší k některé z institucí, která daný titul odebírá. Tím se otevírá i možnost větší zpětné vazby od čtenářů (Suber, 2008), díky které je možné odhalit chyby nebo naopak potvrdit odborný přínos dané vědecké práce. Takto zveřejněné články bývají čtenější a citovanější (Harnad a Brody, 2004). Existují ale i studie (Craig et al., 2007) popírající existenci takovéto výhody. Ty vycházejí z předpokladů, které podle nich měly být, ale nebyly vzaty v úvahu při původních výzkumech. Těmito předpoklady jsou *selection bias* a *early view*¹ postulat. *Selection bias* předpokládá, že autoři mají tendence publikovat v režimu OA své nejlepší práce a že v OA publikují spíše významnější (a proto citovanější) autoři. Předpoklad *early view* se zase zakládá na tom, že jelikož OA články byly zveřejněny jako preprint nebo postprint dříve než srovnávané články vydávané klasickou cestou, tak měly více času získat citace. Tento předpoklad však tvrdí, že pokud by byly články sledované po stejnou dobu od jejich zveřejnění, bylo by množství citací srovnatelné (Craig et al., 2007, s. 4).

Nicméně přestože není tato situace zatím dořešena, uvádí se vyšší míra citovanosti jako jedna z výhod publikování v režimu OA.

Jednou ze základních charakteristik vědeckých informací je „*snižování hodnoty v závislosti na čase*“ (Königová, 2001, s. 7). Je tedy důležité nejen ke kolika uživatelům se dostane, ale také jak rychle se k nim dostane. Obě cesty OA většinou výrazně urychlují rozšiřování vědeckých informací. Tohoto zrychlení je dosaženo ryze elektronickou povahou OA časopisů a umístěním článků a preprintů do repozitářů jakmile to jen je možné.

Nezanedbatelný je i určitý etický přesah otevřeného přístupu. Umožňuje totiž vzájemné sdílení výsledků výzkumu mezi chudými a bohatými institucemi a státy. Může tak podporovat rozvoj vzdělávání a výzkumu v ekonomicky slabších zemích (Crawford, 2011, s. 3-4). Open access současně vnáší do komunikace vědeckých informací jistý podíl spravedlnosti, když požaduje volné zveřejňování výsledků výzkumů financovaných z veřejných zdrojů. Do doby, než začali poskytovatelé grantů a dotací vyžadovat zveřejňování výsledků v režimu otevřeného přístupu, docházelo totiž k situacím, kdy instituce provedly výzkum financovaný z veřejných zdrojů, vědci následně předali zcela zdarma text vydavatelům a pokud měla

¹ Výrazy „*selection bias*“ a „*early view*“ postulat jsou vysvětleny dále v textu. Bohužel se nedají uspokojivě přeložit do češtiny, ani se nepoužívá žádný český ekvivalent. Proto je zde zachována anglická podoba těchto pojmů.

instituce o výsledný článek zájem, musela si ho od vydavatele koupit. V důsledku pak vlastně platila instituce za jeden článek dvakrát – poprvé za výzkum a sepsání článku a podruhé při vlastní koupi článku.

Někdy bývá jako jedna z výhod uváděná i možnost, že otevřený přístup pomůže alespoň částečně vylepšit situaci neanglicky psaných časopisů, jejichž význam v posledních letech klesal ve prospěch anglicky psané literatury (Prosser, 2003, s. 169).

3.3. Realizace myšlenky otevřeného přístupu – zelená a zlatá cesta

Existují dva hlavní způsoby realizace otevřeného přístupu, které bývají označovány jako zlatá a zelená cesta.

Zlatá cesta využívá vědeckých časopisů s otevřeným přístupem. Tyto časopisy poskytují své články volně na internetu. Stejně jako placené časopisy provádějí recenzní řízení (někteří autoři dokonce říkají, že je rychlejší než u běžných časopisů (Planková, 2010) a některé z nich jsou i impaktované. Oproti klasicky vydávaným časopisům pak mnohem méně častěji vyžadují autorské poplatky, a pokud už je vyžadují, tak bývají nižší než u placených časopisů (Crawford, 2011, s. 19).

Zelená cesta realizuje model otevřeného přístupu prostřednictvím autoarchivace, kdy autor sám dovolí zveřejnění dokumentu. Nejčastěji jsou pak takové práce zveřejněny na webových stránkách autora (odhadem až čtvrtina vědců zveřejňuje kopie svých článků na svých osobních stránkách (Rikowski, 2006)) nebo v některém z repozitářů. Hnutí open access preferuje právě variantu zveřejňování v repozitářích (například díky lepšímu vyhledávání v repozitářích nebo díky větším možnostem dlouhodobé archivace), a proto prosazují, aby open access díla byla uložena vždy alespoň do jednoho otevřeného repozitáře.

Takto zveřejněná práce by měla být ve vhodném formátu, měla by obsahovat všechny doplňující materiály a informaci o licenčních podmínkách pro další nakládání s ní (Bethesda Statement on Open Access Publishing, 2003). Za hlavní dvě kategorie, do kterých lze repozitáře rozdělit, bývají považovány repozitáře předmětové a institucionální.

Předmětové (oborové) repozitáře jsou zaměřeny na určitou vědní oblast nebo obor. V rámci tohoto zaměření pak shromažďují dokumenty od institucí i od jednotlivých autorů.

Institucionální repozitáře shromažďují publikace, které byly vytvořeny v rámci instituce, která repozitář zřizuje. Tematický obsah se pak odvíjí od toho, jak úzce nebo naopak široce je instituce zaměřena.

Existují samozřejmě i další typy repozitářů, které se do těchto dvou kategorií nedají zařadit. Těmi jsou například tzv. sirotčí repozitáře, kam mohou ukládat své práce vědci, jejichž instituce nemá repozitář a současně nemají ani příslušný oborový repozitář.

4. Otevřený přístup v České republice

Za základní dokumenty celosvětového hnutí open access jsou považovány tzv. BBB (podle 3 počátečních písmen míst, kde byly podepsány), tedy Budapešťská iniciativa, Prohlášení z Bethesdy a Berlínská deklarace. K podpisu naposledy jmenovanému dokumentu z 22. října 2003 se kromě původních 19 signatářů začaly přidávat další organizace, většinou z řad univerzit, vědeckých institucí, vládních organizací, grantových agentur, knihoven a odborných asociací, takže na počátku roku 2013 je jich již více než 400 (Max Planck Society, 2013).

První českou organizací, která se připojila k podpisu Berlínské deklarace, byla 6. května 2008 Akademie věd České republiky, vzápětí následována Grantovou agenturou České republiky, která se připojila 20. května 2008. V roce 2010 se přidala i Masarykova univerzita, o rok později akademické sdružení MAGNANIMITAS a v roce 2012 ji podepsaly i Asociace knihoven vysokých škol (AKVŠ) a Vysoká škola ekonomická.

Kromě formálního stvrzení uplatňování politiky otevřeného přístupu vyvíjely tyto (ale i jiné) organizace v České republice řadu aktivit souvisejících s podporou otevřeného přístupu.

V době konání 1. ročníku Open Access Week v roce 2009 se v Národní technické knihovně nezávisle na této akci konala konference „Elektronické informační zdroje pro technické obory“, která se dotýkala i tématu otevřeného přístupu. Oficiálně se však organizace v České republice připojily k celosvětové propagační akci Open Access Week (česky také Týden otevřeného přístupu) až o rok později. V ČR tuto akci koordinuje Iniciativa AKVŠ ČR pro podporu otevřeného přístupu. V rámci tohoto se Týdne pak zapojené instituce každoročně organizují akce na propagaci otevřeného přístupu cílené na různé skupiny uživatelů, od studentů, přes akademické pracovníky a autory článků až po veřejné činitele (Seznam akcí k Open Access Week, 2010). Ke zvýšení povědomí o otevřeném přístupu využívají nejrůznějších cest, když přímo oslovují autory s žádostmi o zveřejňování prací v OA režimu, pořádají konference a workshopy, distribuují propagační materiály apod.

K Týdnu otevřeného přístupu se postupně připojují další knihovny a organizace, takže v zatím posledním ročníku v roce 2012 bylo zapojeno již 15 vysokoškolských knihoven (knihovny ČZU, ČVUT, JU, MU, OU, TUL, UPCE, UTB, VŠB-TUO, VŠE, VUT, ZČU, KJPF FF UK, VŠCHT a MENDELU) spolu s Národní technickou knihovnou a Knihovnou Akademie věd ČR.

Open Access Week je asi nejvýznamnější a nejviditelnější akcí konanou ve spojitosti s otevřeným přístupem u nás, nicméně pro tematiku open access institucionálních repozitářů

je mnohem podstatnější každoročně konané Setkání uživatelů systému DSpace. DSpace je totiž „*open source softwarový systém pro podporu digitálních knihoven určený především pro výzkumné instituce*“ (DSpace CZ, 2012), který v současné době využívá převážná většina českých institucionálních repozitářů. První ročník Setkání se konal v roce 2008 v Ústřední knihovně VŠB-TUO a navazoval na neformální schůzku uživatelů systému DSpace, která se uskutečnila v rámci konference Bibliotheca academica-CPVŠK o rok dříve (1. setkání českých uživatelů systému DSpace, 2008). Zaměření těchto jednodenních a posléze dvoudenních setkání se postupně rozšiřovalo. Zatímco první ročník se věnoval čistě výměně zkušeností se systémem DSpace a možností další spolupráce, příspěvky z dalšího ročníku se již věnovaly i jiným systémům. Významným z hlediska otevřeného přístupu pak byl 3. ročník semináře s podtitulem „Popularizace otevřeného přístupu a repozitářů“ v roce 2010. Od tohoto roku se již Setkání výrazně orientovala na politiku otevřeného přístupu a s tím související podporu autoarchivace a zapojování repozitářů do evropských projektů jako například DRIVER a OpenAIRE. Na 5. ročníku setkání v roce 2012 byla Asociací knihoven vysokých škol oficiálně podepsána Berlínská deklarace. Pátý ročník byl zároveň i posledním ročníkem Setkání uživatelů DSpace a od letošního roku na něj naváže seminář Otevřené repozitáře, jehož první ročník se uskuteční 29.-30. května 2013 v Brně.

5. Institucionální open access repozitáře

5.1 Definice a terminologie

Jednou z variant realizace otevřeného přístupu zelenou cestou je tedy využití open access repozitářů. Existuje několik druhů repozitářů a jedním z nich jsou právě institucionální repozitáře.

Definovat institucionální repozitář může být obtížné kvůli terminologické pluralitě panující v této oblasti. Pojem institucionální repozitář bývá totiž považován za synonymum nebo určitou variantu k termínům jako digitální archiv, elektronický archiv nebo archiv elektronických zdrojů (Bratková, 2008, s. 6-7). Nicméně v publikacích týkajících se otevřeného přístupu se většinou autoři drží pojmu repozitář už proto, že je zakotven v základních dokumentech hnutí open access.

Dochází i k nejasnostem ohledně vztahu a rozdílů mezi digitálním repozitářem, popřípadě digitálním archivem a digitální knihovnou. Oproti digitálním knihovnám, zaměřeným na maximálně střednědobou ochranu dat, jsou digitální archivy/repozitáře orientovány na dlouhodobou ochranu dokumentů. „V ideálním případě by pak měl repozitář fungovat jako *subsystém digitální knihovny*“ (Cubr, 2010, s. 34). Termín repozitář se pak objevuje v souvislosti s digitálními knihovnami jako jedna z částí architektury digitálních knihoven (Bartošek, 2004).

Definice samotného repozitáře se mohou výrazně lišit. Nejširší definice definují repozitář jako „*organizaci, která může být součástí jiné organizace, lidí a systémů se závazkem ochraňovat a zpřístupňovat digitální data pro určitou skupinu uživatelů*“ (CCSDS, 2002 ; překlad z Rosenthal a Blekinge-Rasmussen, 2009, s. 5).

Naproti tomu ty nejužší definice chápou repozitář pouze jako uloženou digitální kolekci z určité instituce nebo oboru (ÚK ČVUT, 2010).

Open access repozitáře pak můžeme poměrně specificky definovat jako „*elektronické archivy provozované vědeckými a výzkumnými institucemi či odbornými komunitami (univerzity, výzkumné ústavy), které slouží pro archivování a otevřené zpřístupňování intelektuálních výsledků práce jejich členů (vědeckých a akademických materiálů) široké veřejnosti z celého světa*“ (ÚK ČVUT, 2010). Současně na ně Berlínská deklarace klade požadavky, které by měl OA repozitář splňovat. Open access repozitář má být interoperabilní, používat vhodné technické standardy (Budapešťská iniciativa přímo doporučuje standardy OAI), zajišťovat dlouhodobou archivaci uložených informací a současně k nim umožňovat otevřený a neomezený přístup (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, 2003).

Open access institucionální repozitář je pak, v závislosti na předchozích definicích, OA repozitářem, který slouží k archivování a otevřenému zpřístupňování výsledků práce členů instituce, která tento repozitář zřizuje.

Vědecký obsah OA institucionálního repozitáře by měl splňovat požadavky na OA publikaci, které jsou uvedeny výše (možnost stahovat, kopírovat, prohledávat atd.).

Základní vlastnosti lze pak na závěr shrnout do několika bodů:

- vazba na instituci
- otevřený přístup
- interoperabilita
- standardizace
- různorodost obsahu (Prochásková, 2007, s. 2).

5.2 Zřizovatelé institucionálních repozitářů v České republice

Jednou ze základních charakteristik institucionálního repozitáře je jeho svázanost s institucí. V závislosti na typu zřizující instituce se pak jednotlivé repozitáře mohou lišit v oblastech obsahu, používaných systémů apod. Na založení i budování repozitáře mají často významný podíl knihovny příslušných institucí, které pak často mívají na starost i jeho správu.

5.2.1 Institucionální repozitáře výzkumných institucí

Důvodů, proč si výzkumné instituce budují otevřené institucionální repozitáře, je hned několik. Zřízení open access institucionálního repozitáře propaguje jednak myšlenky OA, jednak samotnou instituci a její vědeckou činnost. V současné době je navíc mnoho grantů vázáno podmínkou, že publikační výstupy financovaného projektu musí být uloženy v některém otevřeném repozitáři. Repozitář se také při vhodné politice OA může stát užitečným nástrojem pro sledování publikační činnosti dané instituce. Takové sledování je pak možné navázat na další procesy, například na hlášení vědeckých publikací do Rejstříku informací o výsledcích (RIV²).

Tyto repozitáře obsahují výsledky vědecké práce zaměstnanců instituce, nejčastěji v podobě preprintu nebo i postprintu či vydavatelské verze odborného článku. Dále často obsahují i příspěvky a další materiály z konferencí, seminářů a workshopů, které instituce organizovala nebo kterých se zúčastnili její pracovníci. Kromě toho se mohou stát i „*úložištěm administrativních dokumentů pro vnitřní potřebu instituce*“ (Prochásková, 2007, s. 1).

² Rejstřík informací o výsledcích je součástí Informačního systému výzkumu, experimentálního vývoje a inovací (IS VAVa).

Snad nejvýznamnější výzkumnou institucí, která v České republice zřizuje institucionální repozitář, je Akademie věd. Ta provozuje vlastně hned dva repozitáře. Do prvního z nich ukládají časopisy, produkované Akademií věd a jejími jednotlivými součástmi. Druhý je pak určen výhradně pro vědecké výstupy zaměstnanců AV ČR. Kromě repozitářů Akademie věd by se pak do této kategorie dal zařadit institucionální repozitář NTK nebo repozitář, který v současné době v současné době buduje Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický.

5.2.2 Institucionální repozitáře vysokých škol

Tyto institucionální repozitáře zřizují vysoké školy, univerzity a někdy jen některé jejich součásti (fakulty, katedry nebo jejich seskupení).

Do repozitářů je ukládán v základu stejný typ obsahu jako v případě standardních výzkumných institucí (tedy konferenční materiály, odborné články, administrativní dokumenty), kromě toho však má obsah univerzitního repozitáře určitá specifika. Takový repozitář bývá často využíván současně jako úložiště vysokoškolských kvalifikačních prací, nebo třeba i výukových materiálů, skript a učebnic.

Převážná část institucionálních repozitářů u nás, které jsou buď otevřené nebo k tomu směřují, je zřizována právě vysokými školami. V některých případech tvoří vysokoškolské práce výrazný podíl na obsahu těchto repozitářů. Současně jsou v České republice, stejně jako ve světě, případy plnohodnotných institucionálních repozitářů, které se postupně vyvinuly z úložišť elektronických vysokoškolských kvalifikačních prací (někdy je pro ně používána zkratka e-VŠKP). Už proto je vývoj těchto úložišť podstatný i z pohledu institucionálních repozitářů.

Systémy pro zpracování, ukládání a zpřístupňování e-VŠKP se některých českých vysokých školách začaly budovat již od roku 2001 (Planková, 2011, s. 6). Tyto aktivity však probíhaly pouze lokálně na jednotlivých školách, nezávisle na sobě a bez dostatečné spolupráce. Výsledné systémy jednotlivých škol pak byly od sebe natolik odlišné z technického, technologického, metodického i organizačního hlediska, že nebylo možné je integrovat ani v národním měřítku, natož s mezinárodními systémy pro e-VŠKP (Asociace knihoven vysokých škol ČR, 2004a).

V roce 2004 proto byla založena Odborné komise pro otázky elektronického zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací při Asociaci knihoven vysokých škol, která se měla stát oficiální platformou pro řešení problematiky e-VKŠP. Hlavními cíli komise, které nakonec byly i úspěšně splněny, byla iniciace vzniku Národního registru VŠKP, dále připravit „soubor doporučení pro VŠ knihovny a potřebné standardy zajišťující jednotný popis

VŠKP v ČR“ (Asociace knihoven vysokých škol ČR, 2004b) a prostřednictvím svého webu i specializovaných seminářů seznamovat s výsledky své činnosti odbornou veřejnost zabývající se e-VŠKP.

V rámci komise byly řešeny i autorskoprávní otázky, které vysokoškolské knihovny řešily zvláště kvůli novele vysokoškolského zákona z roku 2006, která školám výslovně nařizovala povinnost nevýdělečně zveřejňovat disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce.

V současné době se u nás rozvíjí meziuniverzitní síť technických a metodických opatření na ochranu proti plagiátorství Repozitář.cz. Tento projekt, spuštěný v roce 2011, je financován v rámci centralizovaného rozvojového projektu MŠMT a v současné době je do něj zapojeno 15 veřejných vysokých škol, které se podílejí i na jeho vývoji. Do systému mají být ukládány a importovány záznamy odborných článků a jiných publikací akademických pracovníků zapojených škol. Kromě toho, že takto vložené texty budou samy kontrolovány ohledně plagiátorství, stanou se i součástí základny textů pro kontrolu plagiátorství v systémech theses.cz a odevzdej.cz. Jedním z cílů tohoto projektu kromě dlouhodobé archivace textů a již zmíněné ochrany proti plagiátorství i zpřístupnění co nejvyššího možného počtu plných textů v režimu otevřeného přístupu (Jakubík, 2011).

5.3 Institucionální politiky otevřeného přístupu

Jelikož zelená cesta OA staví na autoarchivaci, je důležité, aby instituce provozující otevřený institucionální repozitář měla stanovená pravidla týkající se autoarchivace pro své autory. Jednou z možností je politika dobrovolné autoarchivace. Ta spoléhá na to, že do repozitáře uloží svá díla autoři sami ze své iniciativy. Tato politika má však z mnoha různých důvodů poměrně nízkou úspěšnost. I při silné propagaci otevřeného přístupu a autoarchivace v rámci instituce je průměrně do repozitáře uloženo mezi 35 a 40% všech vědeckých výstupů instituce, bez dostatečné propagace pak toto číslo klesá až na 10-20% (Gargiulo, 2011).

Naproti tomu při politice povinné autoarchivace je do repozitářů ukládáno kolem 60% všech vědeckých výstupů instituce. Při uplatňování této politiky jsou autoři povinni ukládat své vědecké práce do repozitáře své instituce. Zbývajících 40% pak tvoří převážně práce, které nelze zveřejnit kvůli podmínkám vydavatelů nebo jiným autorskoprávním podmínkám. Řešením pro zahrnutí těchto zbývajících prací může být koncept ID/OA (Immediate Deposit, Optional Access-setting). V tomto režimu jsou sice autoři povinni uložit dokument do repozitáře, ale mohou si vybrat, zda bude či nebude volně dostupný, takže může vyhovět požadavkům vydavatele. Pokud je ID/OA navíc zkombinováno s tzv. Fair use button (někdy také „Email Eprint Request“), tedy tlačítkem, které pošle autorovi volně nedostupného

dokumentu emailem žádost o autorský preprint, je možné dosáhnout až 100% dostupnosti všech vědeckých výstupů instituce (Institucionální politika otevřeného přístupu, 2011). Toto tlačítko zavedla ve svém repozitáři Akademie věd pro ty práce, které jsou omezeny časovým limitem, během kterého nesmí být zveřejněny v režimu OA.

U českých repozitářů v současnosti až na výjimky převládá dobrovolná autoarchivace. Povinnou autoarchivaci už na počátku provozu repozitáře zavedli na Masarykově univerzitě v Brně, nicméně i zde se kvůli licenčním podmínkám vydavatelů přechází k poněkud volnější politice. Po změně směrnice rozhoduje mezi dobrovolným a povinným vkládáním děkan každé fakulty, s ohledem na situaci v dané vědecké oblasti (Fojtů, 2013). Ten také schvaluje autorem navrhovaný rozsah zpřístupnění dané práce.

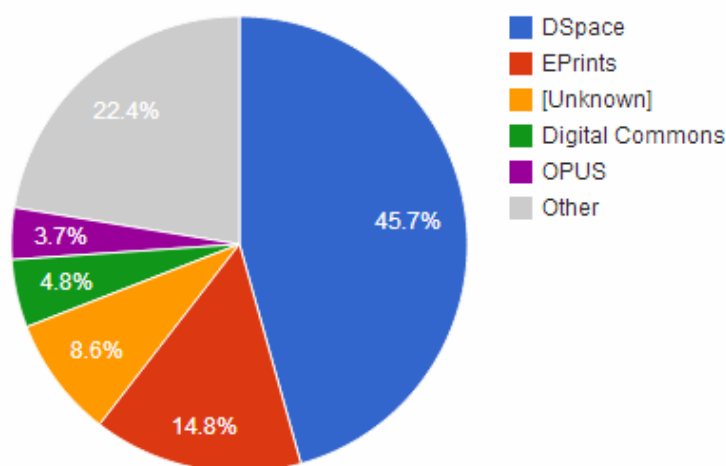
Dalším případem repozitáře s povinnou autoarchivací je repozitář publikační činnosti Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. Všichni autoři jsou povinni odevzdávat plné texty svých prací do databáze OBD, která zajišťuje evidenci publikační činnosti. V repozitáři jsou pak práce zveřejněné v závislosti na smluvních podmínkách s konkrétními vydavateli. Nutno dodat, že v obou případech je sice povinná autoarchivace, ale zpřístupnění v režimu OA je dobrovolné.

5.4. Software pro institucionální repozitáře užívaný v České republice

Jedním z nejdůležitějších rozhodnutí při zakládání repozitáře je zvolení vhodného softwaru, na kterém bude repozitář fungovat. Na trhu existuje poměrně široká nabídka komerčních i nekomerčních systémů. Je třeba zhodnotit i vhodnost software pro daný typ repozitáře, jeho kompatibilitu se stávajícími systémy, zda se daný software dále vyvíjí a mnoho dalších faktorů.

Podle registru DOAR je mezi institucionálními repozitáři světově nejrozšířenější systém DSpace, který používá 45,6% zaregistrovaných repozitářů. Na druhém místě je pak se 14,8% systém Eprints. Zbývající systémy jsou pak v systému označeny jako neznámé nebo nedosahují ani 5% (OpenDOAR, 2006-2011).

Usage of Open Access Repository Software - Worldwide, Institutional Repositories

Total = 1886 repositories

OpenDOAR - 30-Apr-2013

Graf 3 Software používaný institucionálními repozitáři (celosvětově) (OpenDOAR, 2006-2011)

Protože je software DSpace nejpoužívanějším systémem českých institucionálních repozitářů, budu se na tomto místě věnovat podrobněji pouze jemu a některé další používané systémy zmíním až při rozboru konkrétních repozitářů.

5.4.1 DSpace (Digital Archive Project)

DSpace je nekomerční open source systém pro správu digitálních repozitářů, vytvořený ve spolupráci MIT (Massachusetts Institute of Technology) a společnosti Hewlett-Packard, jehož první verze byla zveřejněna v roce 2002. Je to systém pro samotné ukládání, indexování a uchovávání dat a současně poskytuje i internetové rozhraní pro správce i koncového uživatele repozitáře.

Původně byl vyvíjen pro digitální knihovnu MIT, takže byl primárně cílen jako systém pro univerzity a vědecké instituce. V současné době však DSpace využívá celá škála dalších institucí jako muzea, nemocnice nebo jiné vládní i komerční organizace (DSpace Foundation, 2012).

Systém byl od počátku vytvářen jako open source, takže je dostupný všem potenciálním uživatelům zdarma na internetu pod BSD licenci³. Jedním z důvodů velké obliby tohoto softwaru tak jsou i jeho nulové pořizovací náklady.

Dnes o dalším vývoji systému rozhoduje komunita vývojářů i uživatelů sdružená kolem DSpace. Je vypracován systém zadávání a realizace požadavků na změny nebo nové prvky,

³ BSD je jedna z licencí pro svobodný software, která umožňuje volné šíření takto licencovaného obsahu při splnění minimálních požadavků.

kteřé by podle navrhovatelů měly být v další vydané verzi softwaru. O samotném zařazení nového prvku do oficiálního kódu pak rozhoduje komise složená z hlavních vývojářů (Krejčíř, 2006, s. 4).

Díky open source povaze není sice nutné, aby každá požadovaná změna byla zapracována do dalšího vydání, protože je možné upravit pouze lokální kód, pak je ale třeba počítat s tím, že kód bude třeba modifikovat při každé aktualizaci.

V rámci repozitáře provozovaného na DSpace je možné budovat strukturu pro logické členění obsahu. Jednotlivé digitální objekty mohou být ukládány do jedné a více *kolekcí*, které jsou začleněny do větších skupin, které jsou označovány jako *komunity*. Jedna komunita může obsahovat i další komunity. V rámci institucionálních repozitářů je běžné, že jednotlivé komunity odpovídají členění organizace, ale používají se i k vytváření jiných struktur (Krejčíř, 2006, s. 4).

DSpace pracuje s metadatovou sadou Dublin Core, přesněji s její kvalifikovanou verzí, která oproti základní verzi umožňuje využívat kvalifikátory, které specifikují význam jednotlivých prvků a jejich hodnot (Kresta, 2008). Systém podporuje protokol OAI-PMH v2.0, který umožňuje sdílení metadat s dalšími systémy.

Webové uživatelské rozhraní umožňuje vyhledávání v obsahu podle různých hledisek i procházení jednotlivých komunit a kolekcí podle struktury repozitáře. Rozhraní může správce libovolně upravovat, nicméně i nadále s tím, že při instalaci nové verze systému bude muset všechny změny dělat znovu. Současně se všechny změny v rozhraní aplikují globálně na celý repozitář a není tak možné upravovat vzhled jen některých komunit nebo kolekcí. Kvůli těmto omezením a kvůli pracnosti úprav v oblasti uživatelského rozhraní se nevyplácí dělat zásadnější změny. Tento problém je dnes často řešen využitím alternativního rozhraní Manakin, který je používán i v některých českých institucionálních repozitářích. Manakin je oddělen od implementační vrstvy repozitáře, takže si zachová stejný vzhled i po aktualizaci systému DSpace. Současně nabízí nové grafické prvky, změny v zobrazování dat i další úpravy podle požadavků konkrétní instituce (Hofman, 2008).

V České republice je systém DSpace jednoznačně nejpoužívanějším softwarem ke správě otevřeného repozitáře. Pro své institucionální repozitáře ho využívají tyto instituce:

- Akademie múzických umění v Praze
- České vysoké učení technické v Praze
- Masarykova univerzita
- Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústní nad Labem (provoz zastaven v roce 2010)

- Univerzita Karlova v Praze, Ústav formální a aplikované lingvistiky
- Univerzita Pardubice
- Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
- Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
- Západočeská univerzita v Plzni

Česká DSpace komunita začala vznikat kolem roku 2006, kdy vznikaly první české repozitáře fungující v systému DSpace. Jednou z aktivit této komunity jsou semináře Setkání uživatelů DSpace, které jsou zmíněny již v části o open access aktivitách v České republice. Další významnou činností je lokalizace softwaru DSpace do českého jazyka. První překlad tohoto programu vypracoval Dušan Jalůvka, když v roce 2006 v rámci své diplomové práce vytvořil lokalizaci pro verzi 1.3.2. Z tohoto překladu, následně upraveného Pavlou Rygelovou z ÚV VŠB-TUO, vycházela i Lucie Vyčítalová z Univerzitní knihovny Univerzity Pardubice, když připravovala lokalizaci pro verzi 1.4.2. Autorem překladu pro verzi 1.5 byl v roce 2008 opět Dušan Jalůvka. Tuto verzi se pak ve spolupráci s českou komunitou kolem DSpace podařilo doladit a stala se součástí oficiálních balíčků jazykových lokalizací, které jsou k dispozici pro systém DSpace. V současnosti je dostupná už i oficiální lokalizace pro verze 1.5.2, 1.6.0, 1.6.1 a 1.7.0 (Current Status of Internationalization, 2013).

Kromě lokalizací do češtiny a pořádání seminářů se česká DSpace komunita snaží pomáhat členům i potenciálním zájemcům o systém s technickými otázkami týkajícími se otevřených repozitářů a jejich softwarů. Informace o činnostech skupiny je možné získat buď na stránkách DSpace.cz nebo prostřednictvím emailové konference (DSpace CZ, 2012).

6 Institucionální repozitáře a mezinárodní spolupráce

6.1 Projekty evropské infrastruktury

6.1.1 DRIVER - Digital Repository Infrastructure Vision for European Research

DRIVER je zkratka názvu projektu, který se do češtiny překládá jako Vize infrastruktury digitálních repozitářů pro evropský výzkum. Tento projekt financovaný z evropských fondů měl za cíl vybudovat a rozvinout evropskou infrastrukturu open access repozitářů. Probíhal ve dvou fázích v letech 2006–2007 a 2007–2009.

V rámci projektu DRIVER byl vytvořen portál agregující dokumenty z evropských otevřených repozitářů. Jeho specifikem je, že přebírá jen informace o volně přístupných dokumentech. Jednotlivé repozitáře jsou k portálu připojovány pomocí protokolu OAI-PMH. Z připojených repozitářů jsou pak pravidelně ve volitelných intervalech (denně, týdně, ob týden nebo měsíčně) sklízena metadata.

Díky tomuto portálu je možné vyhledávat ve všech zapojených repozitářích najednou. Pokud má uživatel zájem o některý z nalezených dokumentů, je odkázán přímo na příslušnou stránku repozitáře, ve kterém je dokument uložen. Samotný DRIVER žádné vědecké práce neuchovává, pouze poskytuje informace o místě jejich uložení.

Pro co nejvyšší kvalitu agregace je třeba, aby repozitáře, které se chtějí připojit, prošly validací. Ta je spuštěna po vyplnění základních informací o repozitáři. Pokud je validace úspěšná, zkontroluje repozitář i pracovník DRIVERu a následně je repozitář zařazen do systému. Tímto procesem úspěšně prošly a do projektu se zapojily tři české repozitáře, a sice Digitální knihovna Univerzity Pardubice, Repozitář VŠB-TUO a Digitální knihovna Akademie věd ČR.

Portál je dostupný na internetu na <http://search.driver.research-infrastructures.eu/> a sbírá data z 371 repozitářů ze 43 zemí (DRIVER Search Portal, 2013). Na projekt DRIVER pak navázal další evropský projekt OpenAIRE.

6.1.2. OpenAIRE a OpenAIREplus

V rámci 7. výzkumného rámcového programu (7. RP) Evropské komise byl v roce 2008 spuštěn pilotní projekt otevřeného přístupu. Tento projekt požadoval, aby vědecké výstupy projektů z vybraných oblastí (energetika, životní prostředí, zdraví, část informačních a komunikačních technologií, výzkumná infrastruktura, věda ve společnosti a společensko-ekonomické a humanitní vědy) financovaných v rámci 7. rámcového programu, byly v okamžiku zveřejnění uloženy do online repozitáře. Současně zavazoval příjemce grantů, aby tyto práce byly dostupné v režimu otevřeného přístupu nejpozději 6-12 měsíců (podle oboru) od data publikování (The Openaire Consortium, 2011).

Na podporu pilotního projektu OA byl spuštěn projekt OpenAIRE (Open Access Infrastructure for Research in Europe), který běžel v období od 1. 12. 2009–30. 11. 2012.

OpenAIRE navazoval na dřívější projekty zabývající se budováním a rozvíjením infrastruktury otevřených repozitářů (jako například DRIVER) a snažil se již navázanou mezinárodní spolupráci rozšířit na celou Evropskou unii (Tkačiková, 2010a).

Hlavními cíli projektu bylo budování podpůrných struktur, které by zabezpečily pomoc vědeckým pracovníkům s OA publikováním, dále založení a provozování elektronické infrastruktury pro nakládání s OA publikacemi a průzkum „*požadavků, postupů, podnětů, workflow, datových modelů a technologií pro ukládání, zpřístupňování a jiné nakládání se soubory vědeckých dat*“ (The Openaire Consortium, 2012a) v rámci některých oborových komunit.

V rámci projektu tak vznikla síť Národních helpdesků pro otevřený přístup, která někdy bývá také označována jako „*Evropská konzultační síť otevřeného přístupu projektu OpenAIRE*“ (National Open Access Desks, NOADs). Národní helpdesk má za úkol poskytovat „*podporu výzkumným pracovníkům, institucím i správcům repozitářů, kteří se snaží vyhovět pilotnímu projektu otevřeného přístupu Evropské komise a Pravidlům otevřeného přístupu Evropské výzkumné rady*“ (The Openaire Consortium, 2012b). Helpdesk tak poskytuje informace týkající se otevřeného přístupu, projektů na jeho podporu (zvláště tedy pilotní projekt OA a OpenAIRE), různých autorskoprávních problémů apod.

Jako česká Národní konzultační služba otevřeného přístupu funguje Ústřední knihovna VŠB-TUO, která současně slouží jako National Contact Point v rámci projektu OpenAIRE. Podmínky pro zapojení do projektu se splnil a do projektu se zapojil i repozitář Univerzity Pardubice.

Ze zapojených repozitářů jsou pak s využitím OAI-PMH protokolu sklížena metadata o publikacích, vzniklých jako výstup projektů financovaných 7. RP. Tato data jsou přístupná přes portál <http://www.openaire.eu>. V rámci projektu byl zřízen také sirotčí repozitář, kam mohou ukládat práce výzkumní pracovníci, jejichž instituce nemá vlastní institucionální repozitář, a kteří nemají k dispozici ani vhodný předmětový repozitář.

Na projekt OpenAIRE navazuje projekt OpenAIREplus, který byl spuštěn 1.12. 2011 a má běžet až do 31. 5. 2014. Cílem OpenAIREplus je vybudovat infrastrukturu 2. generace pro výzkum v Evropě. Toho chce docílit tím, že rozšíří současnou základnu sklízených publikací tak, aby byly zahrnuty také všechny OA publikace indexované v projektu DRIVER a publikace z dalších repozitářů splňujících standardy. Současně bude sklízet metadata vědeckých datasetů z datových repozitářů a ta následně propojovat s indexovanými

vědeckými publikacemi. Výsledky tohoto projektu budou k dispozici v rámci portálu OpenAIRE.

6.2 Registry repozitářů

Od roku 2003 se začal rychle zvyšovat počet open access repozitářů ve světě. To nejprve vyvolalo potřebu začít vytvářet různé oborově nebo geograficky zaměřené seznamy (OpenDOAR, ©2006-2011). Postupně ale tyto seznamy přestávaly stačit a začaly nabírat na důležitosti projekty zaměřující se na celosvětovou registraci open access repozitářů. Dnes jsou asi dvěma nejdůležitějšími registry ROAR a OpenDOAR. V obou těchto registrech mají dnes zastoupení i české repozitáře. Hlavními výhodami zapsání do registrů je možnost zviditelnění repozitáře a pro uživatele může být příjemná možnost prohledávat obsah všech zapojených repozitářů najednou (tuto funkci nabízejí oba zmíněné registry).

ROAR (Registry of Open Access Repositories) je projektem Southamptonské univerzity, jehož provoz byl zahájen v roce 2004. Přestože byl původně cílen na repozitáře fungující na platformě Eprints, tak postupně přerostl v registr sledující repozitáře bez ohledu na systém.

Díky vyhledávacím možnostem systému je možné vyfiltrovat záznamy repozitářů podle jednotlivých zemí. Repozitářů z České republiky je v registru celkem 8 (registr sice uvádí, že 9, je to však způsobeno zdvojením Digitální knihovny Západočeské univerzity), z toho 5 je zařazeno do kategorie „výzkumné institucionální repozitáře“, jeden ve „výzkumné meziinstitucionální repozitáře“ a zbylé 2 v kategorii „ostatní“. Z českých institucionálních repozitářů je registrována Digitální knihovna ČVUT, Digitální knihovna Univerzity Pardubice, Digitální knihovna Západočeské univerzity v Plzni, Repozitář publikační činnosti UTB a Digitální repozitář VŠB-TUO a Digitální knihovna AV ČR (zařazena do kategorie ostatní).

Registr otevřených repozitářů OpenDOAR (The Directory of Open Access Repositories) vznikl v rámci projektu Sherpa na Univerzitě v Nottinghamu. Od svého uvedení do provozu v roce 2005 již zaevidoval přes 2200 repozitářů (Planková, 2011, s. 5). Registr umožňuje vyhledávání repozitářů podle různých hledisek (např. země, software repozitáře, typ repozitáře) a vytváření různých grafů ze statistik. Je zde zaevidováno 8 českých repozitářů, z toho 4 institucionální. Jedná se o Digitální knihovnu ČVUT, Digitální knihovnu Univerzity Pardubice, Digitální repozitář VŠB-TUO a Digitální knihovnu Západočeské univerzity.

6.3 Specializovaný vyhledávač BASE

BASE (Bielefeld Academic Search Engine) je vyhledávač, který prohledává otevřené akademické zdroje. Tento vyhledávač je v provozu již od roku 2004 a je spravován univerzitní knihovnou v Bielefeldu. BASE sbírá a indexuje data pomocí OAI-PMH protokolu.

V současné době je do něj zapojeno přes 2400 poskytovatelů dat. Volně přístupný plný text obsahuje až kolem 75% indexovaných dokumentů (Bielefeld University Library, ©2004-2013).

BASE má poměrně nízké nároky na zájemce o připojení (například ve srovnání s požadavky projektů DRIVER nebo OpenAIRE), což může být jedním z důvodů, proč je do něj zapojeno takové množství českých institucionálních repozitářů i jiných archivů. Z českých institucionálních repozitářů se do BASE zapojila Digitální knihovna ČVUT, Digitální knihovna Pardubice, Digitální knihovna Západočeské univerzity v Plzni, Digitální knihovna vysokoškolských kvalifikačních prací UTB a Repozitář VŠB-TUO. Kromě toho je zapojena i Akademie věd, ale pouze se svou digitální knihovnou obsahující periodika AV, repozitář ASEP prozatím poskytovatelem dat pro BASE není (Bielefeld University Library, ©2004-2013).

7. Jednotlivé případy institucionálních repozitářů v ČR

7.1 Výběr repozitářů a metodika jejich rozboru

7.1.1 Výběr repozitářů

Kvůli omezenému rozsahu práce a proto, že jejím cílem není a ani nemohl být vyčerpávající přehled a rozbor všech českých institucionálních repozitářů v České republice, jsem k podrobnějšímu zkoumání vybrala několik repozitářů, které jsou z nějakého důvodu významné nebo něčím vynikají.

Celkem jsem vybrala těchto pět repozitářů: repozitář publikační činnosti Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, repozitář VŠB-TUO, digitální knihovnu Univerzity Pardubice, repozitář Masarykovy univerzity a repozitář Akademie věd ČR.

Repozitář publikační činnosti Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně jsem vybrala jednak protože UTB zvolila ne úplně standardní strategii budování dvou repozitářů (jeden na vědecké publikace a jeden na VŠKP), jednak pro četné nadstavbové služby a funkce implementované v repozitáři.

Repozitáře VŠB-TUO a Univerzity Pardubice jsem zvolila, protože jsou zapojeny v celé řadě mezinárodních projektů a jsou svým způsobem průkopníky zelené cesty otevřeného přístupu u nás.

Masarykovu univerzitu jsem zahrнула kvůli jasně definované a přímočaré politice otevřeného přístupu a autoarchivace.

A nakonec repozitář Akademie věd je zástupcem repozitářů, které nejsou vázány na některou vysokou školu.

7.1.2 Metodika

U vybraných repozitářů jsem se v této práci snažila sledovat několik parametrů, z nichž některé byly inspirovány parametry, které používá Ranking web of repositories⁴. I z tohoto důvodu jsem u sledovaných repozitářů uváděla jejich umístění (pokud byly zahrnuty) v tomto hodnocení, přičemž se jedná o verzi z ledna 2013.

V rámci rozboru jednotlivých repozitářů jsem sledovala i počet záznamů v repozitáři, počet dokumentů s přístupným plným textem a typy vložených dokumentů, popřípadě typy záznamů dokumentů. Tyto informace jsem získávala přímo z jednotlivých systémů, většinou za využití rešeršních technik.

Význam hraje i velikost zřizující instituce, proto uvádím i počty studentů a akademických pracovníků institucí, kteří jsou potenciálními tvůrci ukládaného obsahu. Počty zaměstnanců

⁴ Ranking web of repositories je iniciativa výzkumné skupiny Cybermetrics Lab, která pravidelně 2krát ročně hodnotí vybrané repozitáře. Toto hodnocení je dostupné na <http://repositories.webometrics.info/>.

jsou přepočteny na úvazky a jsou za rok 2011 (kromě UPa, která zveřejňuje pouze výroční zprávu za rok 2012 a navíc poskytuje pouze reálný počet zaměstnanců). Kromě toho byly přímo dotazovány kontaktní osoby jednotlivých knihoven ohledně počtu zaměstnanců spravujících repozitář, protože je to (třeba i podle metodiky PLATTER⁵) jeden ze zásadních indikátorů velikosti repozitáře.

Dále jsem zaznamenávala politiku otevřeného přístupu jednotlivých institucí, která bývá podložena prohlášeními, dlouhodobými záměry nebo směrnicemi těchto institucí.

Kromě toho jsem se zabývala používanými systémy (kvůli omezenému rozsahu však pouze zevrubně), kdy jsem se soustředila hlavně na poskytované nadstavbové služby.

Z Ranking web of repositories jsem převzala parametry pro viditelnost repozitářů, která je v tomto případě hodnocena podle množství zpětných odkazů na repozitář. Využila jsem stejné nástroje pro měření počtu těchto odkazů (MajesticSEO a Ahrefs⁶), protože mezi výsledky jednotlivých nástrojů jsou významné rozdíly a při následném porovnání s hodnotami z Ranking web of repositories by tak výsledky mohly být matoucí. Navíc se jedná o volně dostupné a uživatelsky přívětivé nástroje.

Kromě počtu zpětných odkazů jsem v rámci hodnocení viditelnosti sledovala i z kolika domén nejvyššího řádu tyto odkazy vedou, což může ilustrovat, zda a jaký má tato viditelnost mezinárodní dosah.

Dále jsem z Ranking web of repositories převzala sledování počtu zaindexovaných dokumentů repozitáře ve službě Google Scholar. Zmíněné hodnocení bralo na zřetel výsledky za roky 2007 až 2011. Kromě těchto let jsem zahrнула i počet zaindexovaných dokumentů celkově (bez časového omezení) a za rok 2012 (k ilustraci vývoje v posledním roce). Kromě toho jsem na rozdíl od Ranking web of repositories zaznamenala také počty výsledků zahrnující i citace dokumentů v těchto repozitářích (jedna ze základních nabídek Google Scholar). Z výsledků jednotlivých repozitářů je možné vyčíst, kolik z uložených dokumentů je možné vyhledat přes tento vyhledávač, specializovaný na plné texty vědecké literatury.

Data z repozitářů odpovídají stavu z období mezi 20. a 28. dubnem 2013.

7.2 Repozitář publikační činnosti Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně

7.2.1 Obecné informace⁷

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně (UTB) byla zřízena v roce 2001 a v současnosti má šest

⁵ Plán důvěryhodného digitálního repozitáře neboli PLATTER je pomůcka k plánování digitálního repozitáře, která vznikl v rámci Digital Preservation Europe.

⁶ Oba tyto nástroje umožňují vyhledávání zpětných odkazů vedoucích na stránky a domény, na kterých jsou tyto odkazy umístěny. MajesticSEO je dostupný z <https://www.majesticseo.com/>. Ahrefs je dostupný na <https://ahrefs.com>.

⁷ Repozitář je dostupný na: <http://publikace.k.utb.cz/>.

fakult, na kterých studuje 12 462 studentů a kde je zaměstnáno 460 akademických a vědeckých pracovníků (Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2012, s. 39-61).

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, respektive Knihovna UTB v současné době provozuje hned dva repozitáře. První z nich „Digitální knihovna vysokoškolských kvalifikačních prací Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně“ je, jak je zřejmé už z názvu, určen k ukládání a zveřejňování primárně e-VŠKP studentů UTB, kromě nich nyní obsahuje v malém množství také elektronická skripta. Druhým a o něco mladším repozitářem této instituce je pak „Repozitář publikační činnosti UTB“ zaměřený na vědu a výzkum, který má obsahovat pouze časopisecké články a příspěvky z konferenčních sborníků.

Také na této univerzitě se původně pracovalo s variantou jednoho repozitáře, který by obsahoval jak e-VŠKP, tak vědecké výstupy zaměstnanců. Mělo se jednat o repozitář primárně zaměřený právě na vysokoškolské práce, kdy by zpřístupnění publikační činnosti nebo elektronických skript bylo jen jakýmsi doplňkem (Budínský, 2010). I přes vyšší technickou náročnost však nakonec převážily výhody (například možnost zavedení nadstavbových služeb přímo podle druhu obsahu a cílů repozitáře) řešení navrhuující provoz dvou samostatných repozitářů a v říjnu 2011 tak mohl být spuštěn Repozitář publikační činnosti.

Cílů Repozitáře publikační činnosti je několik a plnit je se daří zatím s různou mírou úspěšnosti. Kromě podpory vědy a výzkumu na UTB a podpory otevřeného přístupu jsou dalšími hlavními cíly repozitáře poskytování aktuální bibliografie časopisových článků a sborníkových příspěvků zaměstnanců UTB, následná prezentace této publikační činnosti a v současné chvíli hlavně získávání plných textů pro archivaci i zpřístupnění.

Běžný provoz repozitáře obstarávají dva lidé, kteří k tomu spravují i navazující služby. Kromě nich je ovšem nárazově využíváno i množství brigádníků.

V hodnocení Ranking web of repositories z ledna 2013 se tento repozitář umístil na 5. místě mezi českými OA repozitáři a na 1 255. místě v rámci celosvětového hodnocení (oproti tomu Repozitář VŠKP UTB obsadil 181. pozici celkově a 2. v rámci České republiky) (Ranking web of repositories, 2013).

7.2.2 Politika OA a autoarchivace

Knihovna UTB dlouhodobě podporuje myšlenku otevřeného přístupu a toto směřování je podpořeno i vnitřními předpisy univerzity, které nařizují povinnou autoarchivaci (s dobrovolným OA režimem).

Rozhodnutí rektora „Způsob vykazování výsledků vědy a výzkumu do systému OBD u článků a předmětů průmyslové právní ochrany“ totiž stanovuje, že autoři jsou povinni

vkładat jako přílohu do OBD databáze postprinty svých článků. Článek je následně uložen v Repozitáři publikační činnosti a následně je mu pracovníkem knihovny nastavena přístupnost v závislosti podmínkách vydavatele. Pokud vydavatel neumožňuje zveřejnění takového postprintu, zůstane takový článek dostupný pouze v rámci počítačové sítě UTB (Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2011).

Na UTB se nakonec rozhodli přenést co největší množství práce, související s vykazováním publikační činnosti a umístování dokumentů do repozitáře, z autorů na knihovnu. Jednou týdně proto knihovna sleduje databáze Web of Science a Scopus a následně vytváří záznamy bodově uznatelných článků a sborníkových příspěvků do OBD. Pokud je článek publikován v časopise, který není indexován databázemi Web of Science a Scopus, tak musí autoři nahlásit takový článek přes příslušný formulář na stránkách knihovny. Na základě záznamu z OBD knihovna vytvoří i záznam v Repozitáři a podá zprávu o jejich založení autorovi článků a referentovi pro vědu a výzkum příslušné fakulty. Od autora je požadováno pouze dodání plného textu a doplnění několika údajů do OBD (mentální podíl, způsob financování, ale i nastavení práv pro plné zobrazení plného textu).

OBD databáze slouží k evidenci publikační činnosti kvůli následnému vykazování výsledků do RIVu. Je proto v zájmu fakult i samotných autorů, aby do této databáze dodávali informace (pokud nemohou být získány z databází Web of Science nebo Scopus). Provázanost OBD s repozitářem a povinnost odevzdávat preprint umožňuje, že se do repozitáře dostanou i záznamy a plné texty autorů, kteří si sice uvědomují, jaký přínos má pro ně vykazování publikační činnosti, ale už ho nevidí v institucionálním repozitáři.

7.2.3 Systém

Po kladných zkušenostech se systémem DSpace, na kterém UTB provozuje svoji digitální knihovnu e-VŠKP, bylo rozhodnuto použít stejný systém i pro Repozitář publikační činnosti. V současné době běží repozitář na verzi 3.0 a používá šablonu uživatelského rozhraní Mirage systému Manakin.

V repozitáři je možné prohlížet obsah repozitáře podle komunit a kolekcí, data publikování, autora, názvu, předmětu, vydavatele a publikace nebo využít jednoduchého či rozšířeného vyhledávání.

Navíc bylo přidáno množství nadstavbových služeb a funkcí. Byl přidán „discovery plugin“, který umožňuje následné filtrování výsledků vyhledávání (plugin používá stejná hlediska filtrování, jaká je možné nastavit v rozšířeném vyhledávání).

Nadstavbové služby a funkce jsou však nejvíce vidět v obohacování záznamů. Každý záznam článku obsahuje

- Barevně vyznačenou informaci o postoji časopisu k OA online ověřovanou v projektu Sherpa/RoMEO.
- Aktuální a historickou hodnotu Impakt faktoru časopisu.
- Aktuálně generovaný počet citací článku v databázích Web Of Science a Scopus.
- Odkaz na SFX.
- Automaticky generovanou citaci ČSN ISO 690:2011.
- Některé záznamy pak obsahují i odkazy související a podobné články (Služba bX recommender) (Budínský, 2012, s. 4).

K zajištění potřebné interoperability využívá Repozitář publikační činnosti protokol OAI-PMH verze 2.0.

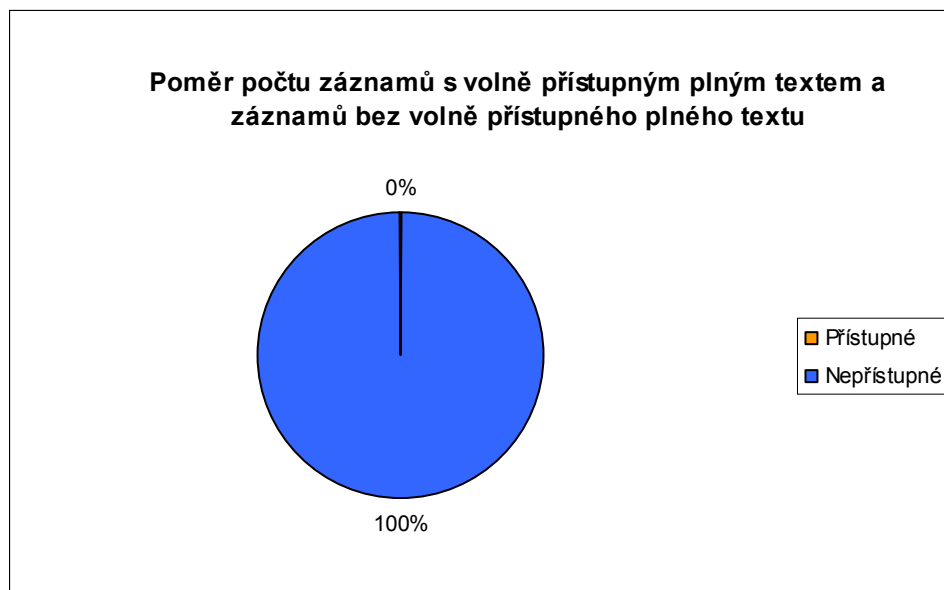
7.2.4 Obsah a struktura

Obsah Repozitáře publikační činnosti je rozdělen do čtyř komunit, podle typu dokumentu:

- Články v časopisech
- Konferenční sborníky
- Monografie
- Průmyslové vlastnictví

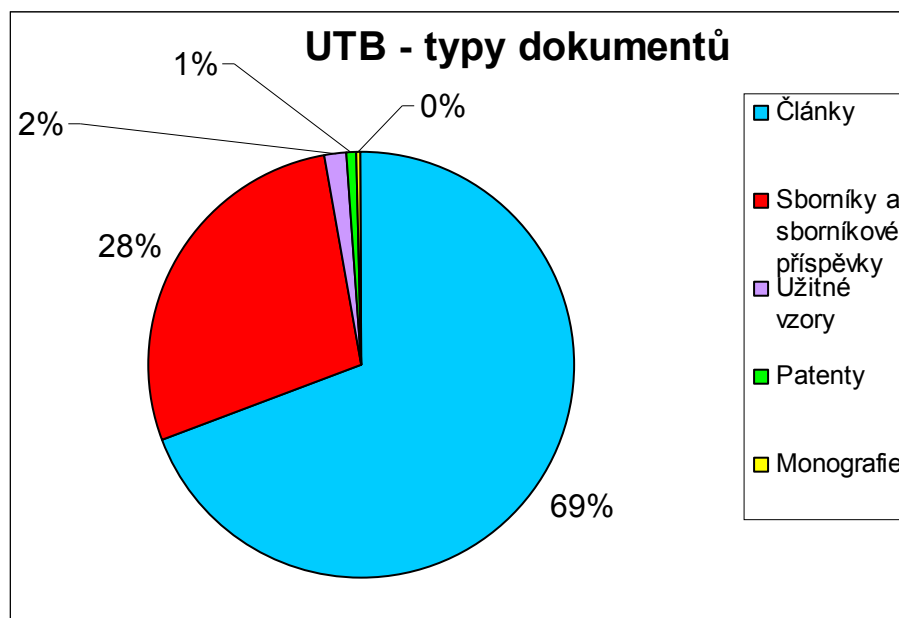
Komunity jsou pak ještě dále děleny na kolekce, podle jednotlivých fakult a ústavů UTB a obsahují i soubornou kolekci pro celouniverzitní dokumenty.

Celkově obsahuje repozitář 1 905 (viditelných je pouze 1 899) bibliografických záznamů, přičemž 1 031 z nich obsahuje i plný text (Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2013). Bohužel většina těchto textů není veřejně dostupná a v režimu open access je zpřístupněno pouze 5 dokumentů (toto číslo nepředstavuje v celkovém množství ani 1% a proto je v grafu vyhodnoceno jako 0%).

Graf 4 Poměr počtu záznamů přístupný/nepřístupný plný text

V největším počtu se v repozitáři vyskytují záznamy článků z časopisů (1 314 záznamů). Druhé místo zauímají konferenční sborníky a příspěvky (530 záznamů). Kromě těchto dvou skupin, pro které je i repozitář primárně určen, je v něm uloženo i 33 záznamů užitečných vzorů, 18 záznamů patentů a 4 záznamy monografií.

Graf 5 Poměr počtu záznamů podle typu dokumentů UTB

7.2.5 Google Scholar a viditelnost

Ve službě Google Scholar je celkově zaindexováno 492 prací (614 prací pokud jsou zahrnuty i citace). Za posledních 5 let (s tímto číslem pracuje Ranking web of repositories) to

bylo 265 prací a 360 včetně citací. Za rok 2012 přibylo 66 (s citacemi 70) prací zaindexovaných v Google Scholar (respektive prací z těchto let).

Reálně je v repozitáři z období mezi 2007 a 2011 dokonce 1 206 záznamů, a za rok 2012 je 218 záznamů.

V kategorii viditelnosti v hodnocení Ranking web of repositories nedopadl Repozitář publikační činnosti zrovna nejlépe (1 461. pozice) ani v poměru k ostatním českým repozitářům. Jaká jsou vlastně reálná čísla? V současné době bylo nalezeno 132 zpětných odkazů ze 129 stránek na 15 doménách (které jsou na 5 různých doménách nejvyššího řádu). Druhý nástroj našel jen 67 zpětných odkazů na 9 doménách.

7.3 Repozitář VŠB-TUO (Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava)

7.3.1 Obecné informace⁸

Vysoká škola VŠB-TUO je rozdělena do 7 fakult, na kterých studuje 21 613 studentů a kde pracuje 1 094 akademických a vědeckých zaměstnanců (Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava, 2012, s. 25-38).

Repozitář VŠB-TUO byl vybudován v rámci projektu „Zajištění technologických předpokladů pro vybudování a provoz online archivu e-tisků“ financovaného z Fondu rozvoje vysokých škol a spuštěn byl v roce 2006 (Fond rozvoje vysokých škol, 2005). Repozitář buduje a spravuje Ústřední knihovna VŠB-TUO. V současné době se o něj nárazově podle potřeby starají 2-3 lidé.

Repozitář VŠB-TUO je úložištěm bibliografických záznamů, plných textů VŠKP i výsledků publikační činnosti akademických pracovníků školy.

V hodnocení Ranking web of repositories se Repozitář VŠB-TUO umístil celkově na 1 099. pozici, takže na 4. mezi českými repozitáři (Ranking web of repositories, 2013).

7.3.2 Politika OA a autoarchivace

Ústřední knihovna VŠB-TUO je velmi aktivní v oblasti otevřeného přístupu. Repozitář VŠB-TUO je díky tomu zapojen do projektů DRIVER i OpenAIRE. Knihovna dokonce funguje jako český National Open Access Desk. Kromě toho je repozitář zapsán i do registrů OpenDOAR, ROAR a je také poskytovatelem dat pro BASE.

VŠB-TUO má nastavenou dobrovolnou auto-archivaci. Do repozitáře jsou knihovnou přebírány bibliografické informace o člancích pracovníků akademické obce školy, které jsou registrovány v databázi Web of Science. Pokud má autor zájem k tomuto záznamu připojit plný text, může ho poslat na e-mail příslušného pracovníka knihovny, který pak zařídí zbytek procesu ukládání. Autor si také může vybrat, zda chce článek zveřejnit v režimu otevřeného

⁸ Repozitář je dostupný na: <http://dspace.vsb.cz/>.

přístupu nebo pouze pro interní uživatele školy (Rygelová, 2011, s. 3).

Kvůli dobrovolnosti autoarchivace, získává na VŠB-TUO opravdu zásadní roli propagace otevřeného přístupu a autoarchivace vůbec. Případným zájemcům o autoarchivaci je k dispozici příručka „Open Access: informace pro autory“, která je kromě postupu vkládání plného textu do repozitáře informuje i o základních myšlenkách a výhodách otevřeného přístupu. Příručka je dostupná přes odkaz přímo v sekci Navigace v repozitáři. Kromě toho se samozřejmě mohou s dotazy obrátit přímo na knihovnu, ta navíc pořádá semináře (třeba během Týdne otevřeného přístupu) pro akademické pracovníky školy, kde je informuje o možnostech spojených s otevřeným přístupem a autoarchivací (Open Access Week 2012 na VŠB-TUO, 2012).

7.3.3 Systém

Knihovna VŠB-TUO byla první, kdo u nás spustila repozitář v systému DSpace, navíc se významně podílí i na jeho propagaci a lokalizaci do češtiny.

V současné době je repozitář provozován v systému DSpace verze 1.7.1. Kromě toho využívá uživatelské rozhraní Manakin, s upraveným tématem Classic.

Systém umožňuje jednoduché a rozšířené vyhledávání. Kromě toho umožňuje i prohlížení obsahu, a to podle komunit a kolekcí systému, dle data publikování, autorů, názvů a klíčových slov.

I na VŠB-TUO vylepšili základní systém o několik nastavbových služeb a funkcí:

- Záznamy jsou obohaceny o aktuálně generovaný počet citací článku v databázích Web Of Science a Scopus.
- Odkazy na soubory navázané na záznamy jsou už v náhledu záznamů (není nutné otevírat celý záznam, abychom se dostali k plnému textu).
- Je možné nastavit si RSS 2.0 nebo Atom odběr nových příspěvků v komunitách a kolekcích.

K zajištění potřebné interoperability využívá Repozitář publikační činnosti protokol OAI-PMH verze 2.0. Skrze tento protokol je repozitář sklizen mnoha systémy jako DRIVER, OpenAIRE nebo třeba Národním úložištěm šedé literatury.

7.3.4 Obsah a struktura

Do repozitáře jsou ukládány bibliografické záznamy vysokoškolských kvalifikačních prací, článků ze Sborníku vědeckých prací Vysoké školy báňské - Technické univerzity Ostrava a dalších periodik vydávaných školou a záznamy článků akademických pracovníků školy, které jsou registrovány v databázi Web of Science od roku 1990 po současnost.

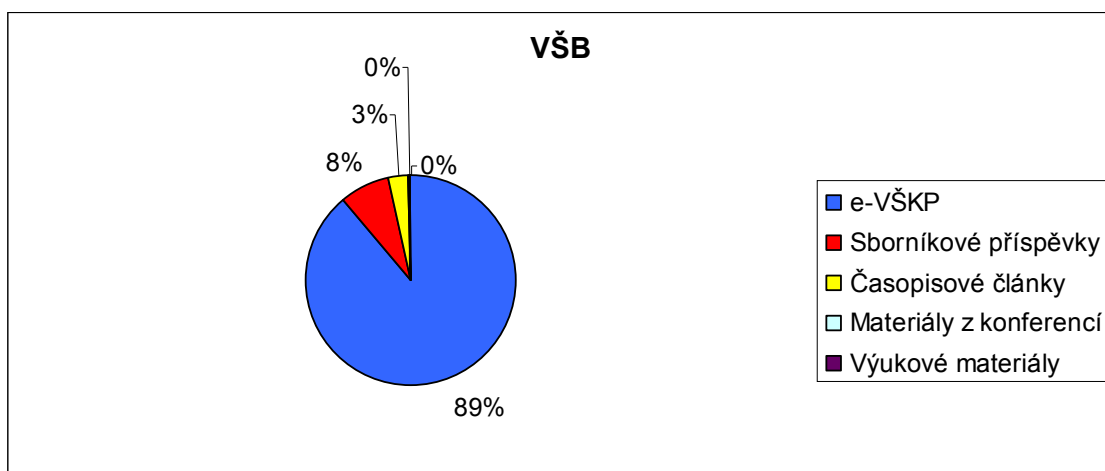
Plné texty jsou jen u některých ze záznamů. Elektronicky jsou dostupné VŠKP z let

2008/2009-2011/2012 a z vybraných fakult z roku 2008, tyto práce jsou však dostupné pouze přihlášeným uživatelům z VŠB-TUO. Režim zpřístupňování plných textů publikační činnosti pracovníků školy záleží jednak na podmínkách vydavatele, jednak na autorech samotných. Články ze Sborníku vědeckých prací Vysoké školy báňské - Technické univerzity Ostrava (pokud tedy záznamy obsahují plný text) jsou většinou dostupné pouze po přihlášení. V režimu otevřeného přístupu jsou zpřístupněny novější ročníky jednotlivých řad (ty jsou často přejmenovány a vydávány jako samostatná periodika). V repozitáři jsou tak přístupné plné texty časopisů *Advances in Electrical and Electronic Engineering* (vydané od roku 2002), *Ekonomická revue* (plnotextově vydání od roku 2009) a *GeoScience Engineering* (od 2007) a *Sborník VŠB-TUO Řada stavební* (od roku 2007).

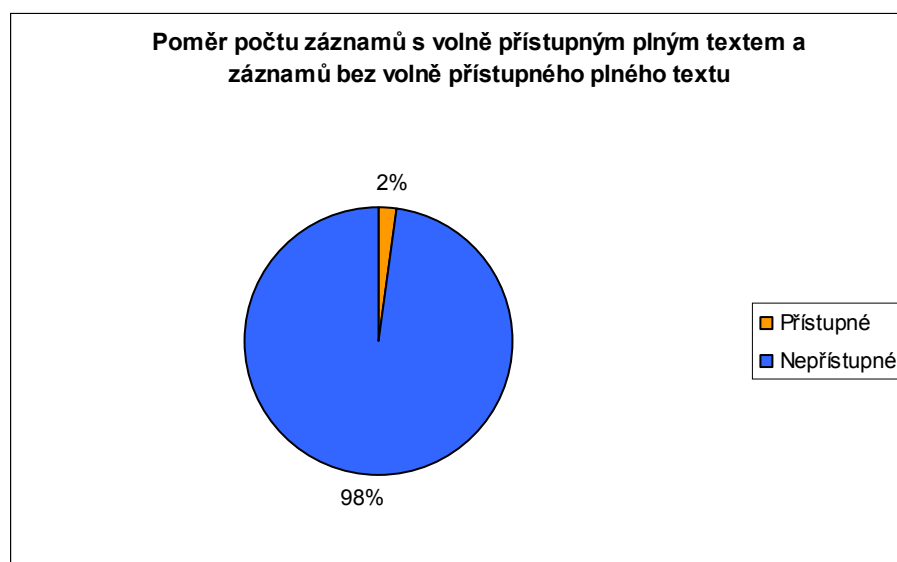
Celkem obsahuje repozitář 63 644 záznamů. Toto číslo zahrnuje jak záznamy s dokumentem v režimu OA, tak čistě bibliografické záznamy bez plného textu i záznamy, jejichž plné texty jsou přístupné pouze uživatelům z VŠB-TUO.

Celkem obsahuje repozitář 52 342 záznamů VŠKP (včetně záznamů importovaných z předchozí databáze), z nichž plný text je přiřazen k 18 128 záznamům.

V repozitáři se nachází i dalších 782 záznamů vykazované publikační činnosti akademických pracovníků školy a 5 671 záznamů článků ze Sborníku vědeckých prací VŠB-TUO a dalších periodik. Kromě toho zpřístupňuje repozitář i 128 záznamů konferenčních příspěvků, prezentací a školících materiálů samotné knihovny. Součtem těchto čísel nedojdeme k celkovému počtu záznamů zmíněnému na začátku kvůli prozatím nedokončené deduplikaci některých záznamů VŠKP. Z tohoto celkového množství jsou volně přístupné plné texty k 1 419 záznamům.

Graf 6 Poměr počtu záznamů podle typu dokumentů - VŠB-TUO

Graf 7 Poměr počtu záznamů přístupný/nepřístupný plný text – VŠB-TUO

Systém sice neumožňuje vyčlenění pouze plnotextových nebo pouze open access článků, je ale možné se dobrat alespoň k počtu volně zveřejňovaných. Díky zapojení repozitáře do systému DRIVER je v něm totiž vytvořena kolekce DRIVER, která obsahuje záznamy všech dokumentů, které tento repozitář zpřístupňuje v režimu otevřeného přístupu (včetně volně přístupných periodik VŠB-TUO). Další volně přístupné texty jsou v kolekci OpenAIRE.

Repozitář VŠB-TUO má poměrně komplexní strukturu. Obsah je tradičně rozdělen do komunit podle fakult a dalších ústavů školy. Jednotlivé fakultní komunity obsahují kolekci vysokoškolských prací studentů fakulty a dále jsou rozděleny na podkomunity podle kateder, které mohou obsahovat kolekci se záznamy publikační činnosti.

Kromě fakultních komunit obsahuje repozitář i komunitu Ústřední knihovna, v té je hned několik souborných kolekcí. Jsou to kolekce shrnující záznamy VŠKP z jednotlivých ročníků a dále komunita periodik vydávaných na VŠB-TUO, která je dále členěna na jednotlivé tituly a ty dále na čísla. Publikační činnost je v rámci struktury rozdělena do několika překrývajících se skupin. Je tu kolekce Publikační činnost VŠB-TUO (zahrnuje veškeré záznamy publikační činnosti bez ohledu na dostupnost plných textů), komunita Publikační činnost v časopisech s IF podle JCR (je dále dělená podle titulů časopisů a je určena pro záznamy článků uveřejněných v časopisech s impakt faktorem bez ohledu na dostupnost plného textu) a komunity DRIVER a OpenAIRE (obsahují záznamy s volně dostupným plným textem, které jsou určeny ke sklizení těmito systémy).

7.3.5 Google Scholar a viditelnost

Ve službě Google Scholar dosahuje repozitář při zahrnutí citací dokonce přibližného počtu

60 100 výsledků. Pokud však citace nejsou započítávány, vyhledá systém pouze 2 záznamy z tohoto repozitáře. Za roky 2007 až 2011 hlásí Scholar při zahrnutí citací jako přibližný počet výsledků číslo 26 600. Pokud však citace nejsou zahrnuty, nenajde ani jeden záznam. Ony 2 záznamy nalezené při hledání bez omezení rokem jsou z roku 2012, jsou tedy i v posledním sledovaném období, kdy je při započtení citací nalezeno přibližně 5 070 záznamů.

Nízký počet záznamů v Google Scholar se odrazil na umístění v Ranking of web repositories, kdy se v kategorii zaměřené právě na tento systém umístil repozitář VŠB-TUO až na 1 402. místě na světě, což je druhý nejhorší výsledek mezi hodnocenými českými repozitáři, přičemž hůř dopadl už jen repozitář AMU.

Služba Ahrefs našla 3 421 zpětných odkazů na repozitář. Tyto odkazy jsou z 3 191 stránek na 131 doménách, které sídlí na 17 různých doménách nejvyššího řádu.

MajesticSEO našel na repozitář 693 odkazů ze 104 domén.

7.4 Digitální knihovna Univerzity Pardubice (UPa)

7.4.1 Obecné informace⁹

Na Univerzitě Pardubice studuje 10665 studentů a tato škola zaměstnává celkem 699 akademických a vědeckých pracovníků (Univerzita Pardubice, 2013).

Digitální knihovna Univerzity Pardubice je spravována Univerzitní knihovnou, kde je přímo repozitářem pověřen jeden člověk, přičemž ale technické otázky řeší externí firma. S budováním repozitáře se začalo již v roce 2006, kdy hlavním impulsem byla novelizace zákona o vysokých školách, která ukládala školám volně zveřejňovat texty VŠKP. Do ostrého provozu byl spuštěn v roce 2007 (Prochásková a Vyčítalová, 2009, s. 81).

Repozitář je primárně určen k ukládání a zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací studentů Univerzity Pardubice. Kromě toho je do repozitáře výběrově ukládána publikační činnost pracovníků UPa i publikace samotné univerzity.

V hodnocení Ranking of web repositories se repozitář umístil na 500. místě mezi světovými repozitáři a na 3. místě mezi českými (Ranking web of repositories, 2013).

7.4.2 Politika OA a autoarchivace

Knihovna univerzity je aktivní v propagaci otevřeného přístupu, a proto se od roku 2010 účastní Týdně otevřeného přístupu i jiných akcí na podporu OA. Repozitář je zapojen do projektů DRIVER a OpenAIRE a je tak součástí evropské infrastruktury. Digitální knihovna UPa je zapsána v rámci registru OpenDOAR i ROAR.

Univerzita Pardubice má nastavenou politiku dobrovolné autoarchivace. Ke sběru i vykazování publikační činnosti pracovníků univerzity slouží systém OBD. Při zadávání

⁹ Repozitář je dostupný na <http://dspace.upce.cz/>.

informací vidí autor ihned po zadání ISSN časopisu, ve kterém publikoval a jaké podmínky pro zveřejňování plných textů udává jeho konkrétní vydavatel v projektu SHERPA/RoMEO. Do systému je pak možné vložit plný text publikované práce. Z OBD jsou následně záznamy včetně plných textů exportovány do repozitáře (Univerzitní knihovna-Univerzita Pardubice, 2011, s. 3).

7.4.3 Systém

Digitální knihovna funguje v systému DSpace verze 1.7.2 s upraveným uživatelským rozhraním. Pro tuto verzi systému vytvořila knihovna vlastní lokalizaci, dostupnou na českých stránkách DSpace.cz.

Kromě toho, že byl upraven vzhled, byly i přidány některé nadstavbové služby a funkce:

- V repozitáři je možné nastavit si odběr RSS 1.0 i RSS 2.0, který ohlásí nově přidané záznamy v rámci celého repozitáře nebo jen vybrané komunity či kolekce.
- U jednotlivých záznamů se zobrazuje Lockerz Share Button, které umožňuje sdílet odkaz na záznam v řadě sociálních sítí nebo ho odeslat emailem.

Tato verze DSpace standardně umožňuje procházení obsahu podle komunit a kolekcí, data publikace, autora, názvu a klíčových slov a jednoduché i rozšířené vyhledávání.

K zajištění potřebné interoperability využívá Repozitář publikační činnosti protokol OAI-PMH verze 2.0.

7.4.4 Obsah a struktura

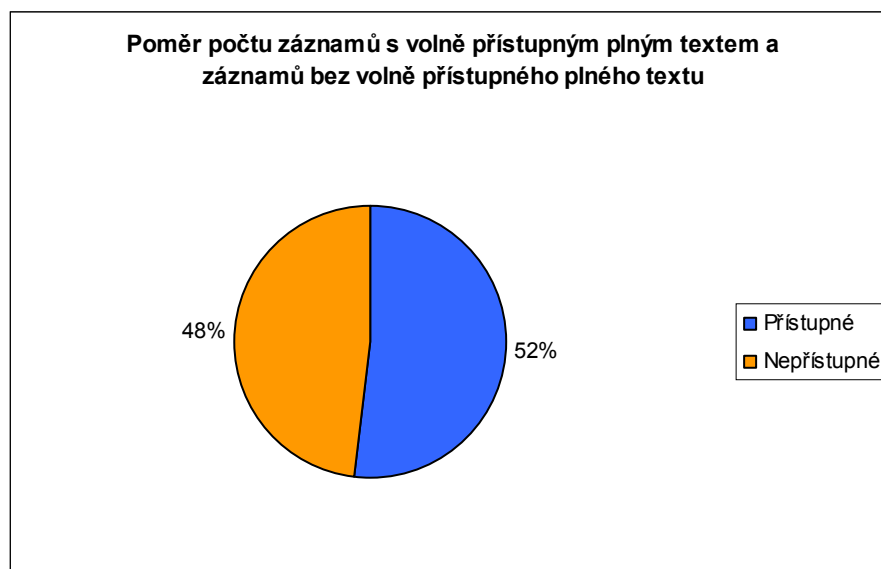
Digitální knihovna Univerzity Pardubice je určena primárně pro ukládání VŠKP. Při budování byla proto z původních knihovního systému Daimon za ze studijního informačního systému STAG jednorázově importována data o více než 11 000 závěrečných pracích (Pinkas a Vyčítalová, 2008). Od roku 2008 pak byly zavedeny opakované týdenní importy takovýchto dat.

Dnes jsou v repozitáři bibliografické záznamy všech VŠKP obhájených od roku 1992. Záznamy závěrečných prací z let 1992-2007 většinou neobsahují plné texty. Od roku 2008 jsou VŠKP studentů UPa povinně ukládány do Digitální knihovny, takže jsou zde uloženy včetně plných textů a jsou volně přístupné.

Od roku 2009 začala knihovna do repozitáře přidávat i vybrané sborníky a časopisy publikované univerzitou. Ten samý rok začaly být do repozitáře ukládány i články akademických pracovníků UPa zveřejňované v režimu Open Access.

Digitální knihovna UPa obsahuje celkem 21 506 záznamů VŠKP, z toho 10 335 záznamů obsahuje i plný text práce. Kromě toho obsahuje 779 záznamů publikační činnosti akademických pracovníků UPa (včetně 12 záznamů publikační činnosti pracovníků

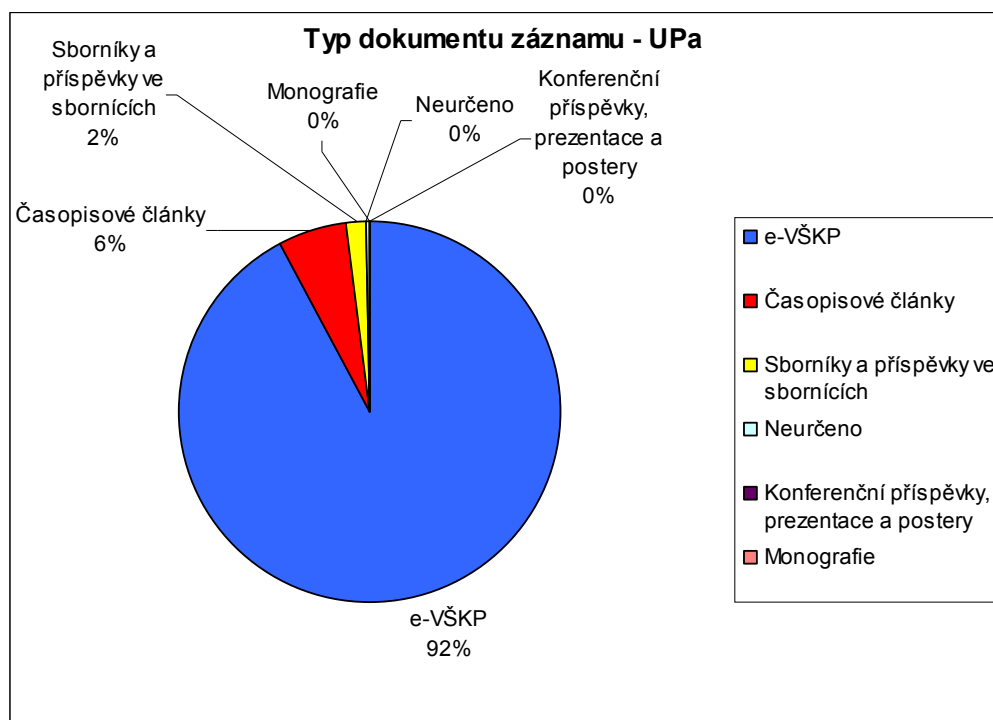
Univerzitní knihovny) a 1 723 záznamů publikací přímo univerzity (monografie, články z odborných časopisů, sborníkové příspěvky) - tyto 2 kategorie se v některých případech překrývají (celkem 713 záznamů je v obou kategoriích). Celkově obsahuje repozitář 23 295 záznamů dokumentů nejrůznějších druhů, jedná se o monografie, konferenční příspěvky a prezentace, články ze sborníků a odborných časopisů a hlavně početnou skupinu e-VŠKP. Z tohoto celkového množství je k dispozici plný text k 12 124 záznamům, kdy jedinými nepřístupnými jsou starší VŠKP, ke kterým prozatím nebyly dodány plné texty. Pokud by se tedy braly v úvahu pouze záznamy s vloženými dokumenty, pak by bylo přístupných 100% uložených plných textů.

Graf 8 Poměr počtu záznamů přístupný/nepřístupný plný text - UPa

Obsah Digitální knihovny UPa je rozdělen do komunit podle jednotlivých fakult a poslední souhrnné komunity Univerzita Pardubice. Jednotlivé fakultní komunity obsahují kolekce na disertační práce, habilitační práce a publikační činnost pracovníků dané fakulty. Kromě toho je komunita vždy rozdělena na podkomunity podle kateder fakulty. Tyto podkomunity pak obsahují kolekci bakalářských prací a kolekci diplomových prací.

V souhrnné komunitě Univerzita Pardubice jsou umístěny souborné kolekce publikační činnosti celé univerzity a kolekce všech VŠKP (zahrnuje i záznamy bez plného textu). Právě zde jsou uloženy i záznamy publikací UPa, rozdělené do dalších komunit a kolekcí podle typu mateřského dokumentu (odborný časopis, sborník z konference nebo monografie) a v případě časopisových a sborníkových článků následně ještě podle názvu a ročníku dokumentu.

Graf 9 Poměr počtu záznamů podle typu dokumentů

7.4.5 Google Scholar a viditelnost.

Google Scholar indexuje přibližně celkem 22 800 záznamů tohoto repozitáře, pokud jsou zahrnuty i citace. Bez citací je to pouze 21 výsledků. Z období mezi 2007 a 2011 indexuje přibližně 10 200 záznamů (20 když nejsou zahrnuty citace). A za rok 2012 hlásí systém pouze 2050 výsledků citací.

Ve službě Ahrefs bylo nalezeno celkem 1 880 zpětných odkazů na 1 674 stránkách sídlících na 283 doménách. Tyto domény sídlí na celkem 23 doménách nejvyššího řádu. MajesticSEO 1 288 odkazů na 243 doménách.

7.5 Univerzitní repozitář Masarykovy univerzity

7.5.1 Obecné informace¹⁰

Masarykova univerzita je druhou největší vysokou školou u nás. Zaměstnává 1 504 akademických a vědeckých pracovníků a na devíti fakultách zde studuje 44 371 studentů (Masarykova univerzita, 2012, s. 81-95).

Repozitář byl v plném rozsahu spuštěn v roce 2012 a je vlastně rozšířením dosavadního systému evidence publikací v rámci informačního systému univerzity, proto je určen pouze pro publikační činnost akademických pracovníků a ne pro VŠKP, které jsou ukládány do samostatného úložiště.

Nedá se určit, kolik zaměstnanců se stará o repozitář, protože je plně integrován do informačního systému univerzity. Pouze rámci fakult se o něj starají koordinátoři, kteří

¹⁰ Repozitář je dostupný na: <https://is.muni.cz/repozitar/>.

mají na starosti kromě toho i vykazování publikování.

Tento repozitář nebyl zahrnut v Ranking web of repositories. Do tohoto hodnocení byla místo něj zahrnuta testovací instalace systému DSpace MU.

7.5.2 Politika OA a autoarchivace

Masarykova univerzita se dlouhodobě zapojuje do propagace otevřeného přístupu a v roce 2010 se dokonce stala první českou vysokou školou, která podepsala Berlínskou deklaraci. „Propracování politik, které umožní v maximální možné míře otevřený přístup k výsledkům vědeckovýzkumných aktivit“ a „vytvoření prostoru pro trvalou evidenci, uchovávání a sdílení všech typů zaměstnaneckých, autorských a studentských prací“ se dokonce staly nástroji dosažení cílů dlouhodobého záměru MU na roky 2011-2015 (Masarykova univerzita, 2010, s. 71).

Směrnice MU č. 7/2011 „Repozitář zaměstnaneckých děl“ nabyla účinnosti 1. 1. 2012 a ukládala zaměstnancům MU povinnost ukládat všechna publikovaná zaměstnanecká díla, která existují v písemné podobě, a to nejpozději do 6 měsíců od publikování díla. Zaměstnanci byli oprávněni zvolit rozsah zveřejnění svého díla, tento rozsah však musel být schválen pověřenou osobou (Masarykova univerzita, 2011).

Tento postup, bylo ale nutné změnit kvůli podmínkám některých vydavatelů, které nedovolovaly ukládání prací do repozitáře. Byla proto vydána nová směrnice MU č. 4/2013, která nabyla účinnosti 1.3. 2013 a která zrušila a nahradila původní směrnici č.7/2011.

Nově tedy o povinnosti ukládat plné texty do repozitáře rozhoduje vedoucí příslušného hospodářského střediska (nejčastěji děkani jednotlivých fakult). Toto rozhodnutí je pak stanoveno i vnitřním předpisem jednotlivých součástí univerzity. Do repozitáře nemají být vkládána ta díla, která podléhají licenčním podmínkám, které neumožňují autoarchivaci. I nadále může zaměstnanec navrhnout míru zpřístupnění díla, která musí být následně schválena oprávněnou osobou, nicméně je zdůrazněno, že pokud není dílo vázáno licenčními nebo jinými podmínkami, je rozhodnutí o míře zpřístupnění na rozhodnutí příslušného hospodářského střediska. Nově umožňuje směrnice uložit do repozitáře dílo s nastavením budoucího zveřejnění (někdy je to vyžadováno licenčními podmínkami) (Masarykova univerzita, 2013).

V současné době má tedy MU autoarchivační politiku na pomezí povinné a dobrovolné. O tom, do jaké míry budou autoři povinni ukládat plné texty a kolik z nich bude přístupných, nyní rozhodují vedoucí hospodářských středisek MU.

7.5.3 Systém

Masarykova univerzita provozuje hned dvě instalace DSpace (jednu experimentální, kterou

využívá k testování technologií a jednu jako úložiště dokumentů pro digitální knihovnu filozofické fakulty) a navíc se podílí na projektu Czech Digital Mathematics Library (DML-CZ), který je také dostupný právě v systému DSpace, přesto však při zakládání Univerzitního repozitáře nesáhla po tomto softwaru, ale rozhodla se rozšířit o další funkce dosavadní systém evidence publikační činnosti pracovníků MU (Jelínek, 2012).

Univerzitní repozitář MU tak nevznikl jako nový samostatně stojící systém, ale jako součást již existující informační infrastruktury. Kromě modulu evidence publikační činnosti (který byl obohacen o možnost vkládání plných textů) byly totiž využity i další technologie a systémy již MU využívané. Technologie, používaná pro archiv e-VŠKP theses.cz a seminárních prací odevzdej.cz, posloužila stejně dobře i v případě ukládání vědeckých prací. Současně užití stejné technologie umožňuje i napojení repozitáře na tyto systémy „*takže vědecké práce vložené do repozitáře se například automaticky stávají součástí systému pro odhalování plagiátů*“ (Bartošek et al., 2011). Při budování repozitář využili i stejného přístupového rozhraní jako v informačním systému univerzity nebo systémech theses.cz a odevzdej.cz.

Tato integrace repozitáře do stávající infrastruktury měla přinést mnoho výhod. Jelikož už akademičtí pracovníci systém znají, znamená pro ně nová povinnost vkládat do něj i plný text jen minimální zátěž. Současně je při této strategii možné plně využít dosavadní zkušenosti se systémy a tím pak celkově snížit náklady na budování i provoz (Bartošek, 2011).

Na budování repozitáře a jeho propojování se stávajícími systémy pracoval vývojový tým IS MU ve spolupráci s Knihovnicko-informačním centrem MU a rektorátem.

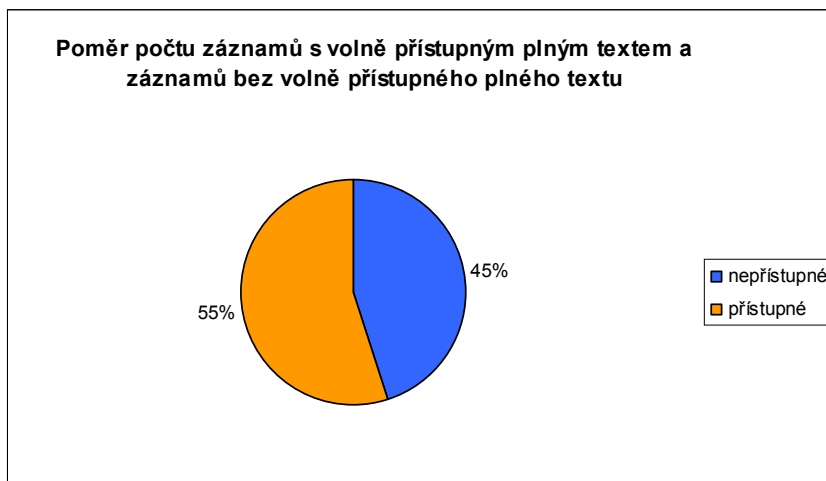
7.5.4 Obsah a struktura

Tento systém nemá strukturu stejného typu jako DSpace, vytváří ale seznamy publikačních záznamů podle několika hledisek: typ záznamu, autoři, kategorie oborů, rok uplatnění a periodikum. Současně umožňuje vybrat, zda chceme vyhledávat pouze v záznamech s přístupnými plnými texty, nebo i v ostatních. Díky tomu je možné udělat si představu o skladbě obsahu repozitáře.

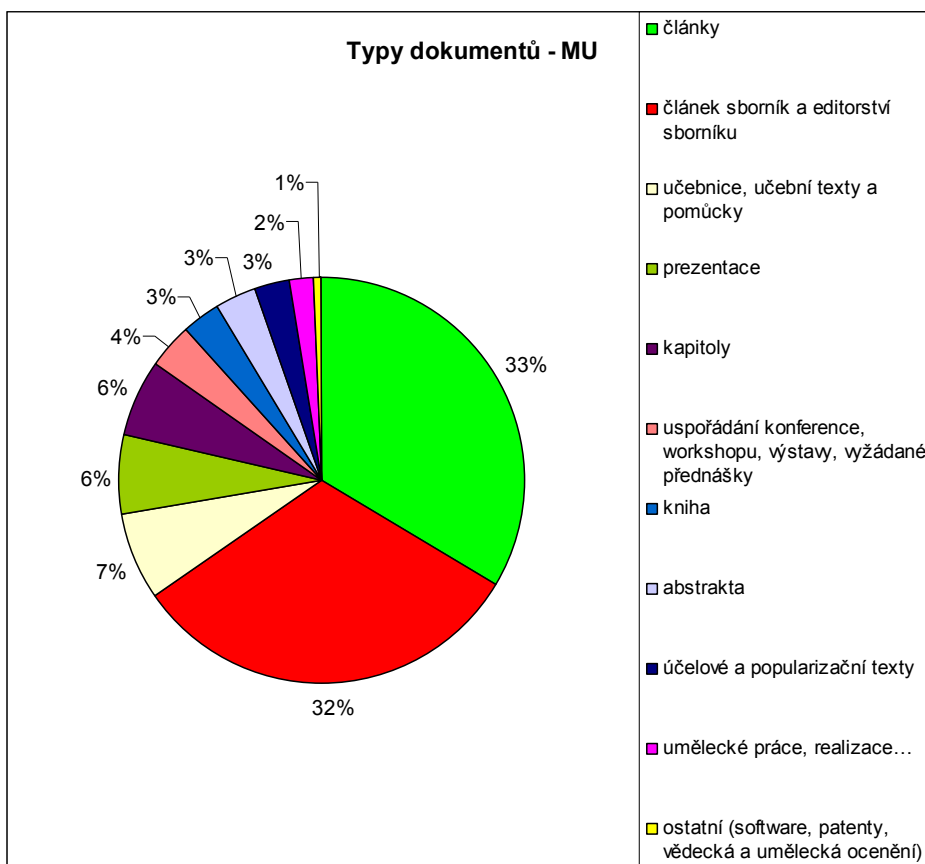
Repozitář MU obsahuje celkem 884 záznamů vědecké činnosti z let 1996-2013 (dokumenty uložené před rokem 2012 byly vloženy dobrovolně a tyto roky nezahrnují ani vzdáleně celou produkci zaměstnanců univerzity z té doby).

Kategorie „typ záznamu“ je ovlivněna skutečností, že je systém využíván i k vykazování výsledků do RIVu. Jednotlivé kategorie jsou z tohoto důvodu přizpůsobovány hlavně kategoriím druhů výsledků v RIVu a nemusí tak nutně vystihovat reálný obsah přiloženého dokumentu. Kromě standardních a očekávatelných kategorií jako „článek v časopise“, „článek

ve sborníku“ nebo „odborná kniha“ tak repozitář pracuje i s kategoriemi jako „uspořádání workshopu“ nebo „umělecká realizace“, v nichž zařazené záznamy mohou obsahovat plný text pozvánky na událost stejně jako tiskovou zprávu nebo jakýkoliv jiný textový výstup. Proto nebylo možné určit složení obsahu repozitáře podle typu dokumentu, nicméně detailnější rozdělení alespoň kategorie „typ záznamu“ je zaznamenáno v příloženém grafu (č. 10) (některé kategorie byly pro potřebu tohoto grafu sloučeny). Více jak polovina záznamů obsahuje veřejně přístupný plný text.

Graf 10 Poměr počtu záznamů přístupný/nepřístupný plný text - MU

Graf 11 Poměr počtu záznamů podle typu dokumentů - MU

7.5.5 Google Scholar a viditelnost

Služba Google Scholar nenašla ani jeden záznam z tohoto repozitáře. Stejně bohužel dopadlo i hledání zpětných odkazů, kdy se ani jedné službě nepodařilo najít nějaký zpětný odkaz.

7.6 Repozitář ASEP Akademie věd České republiky

7.6.1 Obecné informace¹¹

Akademie věd ČR sestává z 54 veřejných výzkumných pracovišť, kde zaměstnává celkem 7 644 vědeckých zaměstnanců (Akademie věd České republiky, 2012, s. 93).

Institucionální repozitář Akademie věd byl spuštěn v roce 2012 v návaznosti na deklarování politiky otevřeného přístupu touto institucí v roce 2010.

Kromě tohoto repozitáře provozuje AV ještě Digitální knihovnu AV, kam jsou umístěovány publikace této instituce. Tato digitální knihovna je zaregistrovaná i v registru ROAR a je poskytovatelem dat pro systém BASE.

Repozitář je spravován Knihovnou Akademie věd (KNAV), kde přímo na repozitáři pracují 4 lidé, nicméně všichni spíše okrajově k jiné práci.

7.6.2 Politika OA a autoarchivace

Postoj Akademie věd (AV) k otevřenému přístupu je podstatný už kvůli tomu, že se jedná o největší výzkumnou organizaci u nás. Z tohoto hlediska je potěšující, že AV se k němu přihlásila již v roce 2010 schválením politiky otevřeného přístupu Akademickou radou AV a ve stejném roce se i stala signatářem Berlínské deklarace (Lhoták, 2010, s. 6).

Autoarchivace je v Akademii věd dobrovolná. Případnému zavedení povinné autoarchivace prozatím brání skutečnost, že jednotlivé ústavy mají vlastní právní subjektivitu. Nicméně do budoucna se plánuje povinnost ukládat plné texty prací alespoň kvůli interním evaluacím.

Pokud chce autor z AV uložit svou práci do repozitáře, je navíc třeba, aby jeho ústav měl podepsanou smlouvu s Knihovnou Akademie věd. V současné době tuto smlouvu podepsalo 29 z 54 výzkumných pracovišť AV.

7.6.3 Systém

ASEP, tedy automatizovaný systém evidence publikací, byla původně bibliografická databáze záznamů publikační činnosti pracovníků Akademie věd, která funguje na AV již od roku 1985. Za tu dobu několikrát změnil hardware i software používaný k této evidenci. V roce 2005 se pro tyto účely začal používat knihovní systém Advanced Rapid Library (ARL) od firmy Cosmotron, ve kterém jsou záznamy uloženy dodnes. Od 1. 2. 2012 je navíc možné

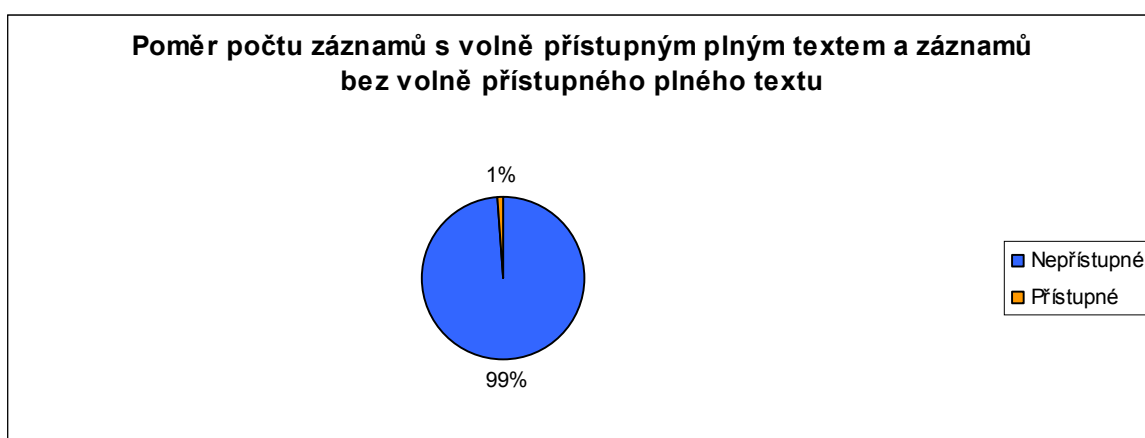
¹¹ Repozitář je dostupný na <http://www.library.sk/i2/i2.entry.cls?ictx=cav&language=2&op=esearch>.

k záznamům v online katalogu ARL dodat i plné texty. Jednotlivé záznamy jsou ukládány ve formátu UNIMARC. (Knihovna Akademie věd, 2011).

Systém pracuje i s protokolem OAI-PMH, díky kterému je sklízen například Národním úložištěm šedé literatury.

7.6.4 Obsah a struktura

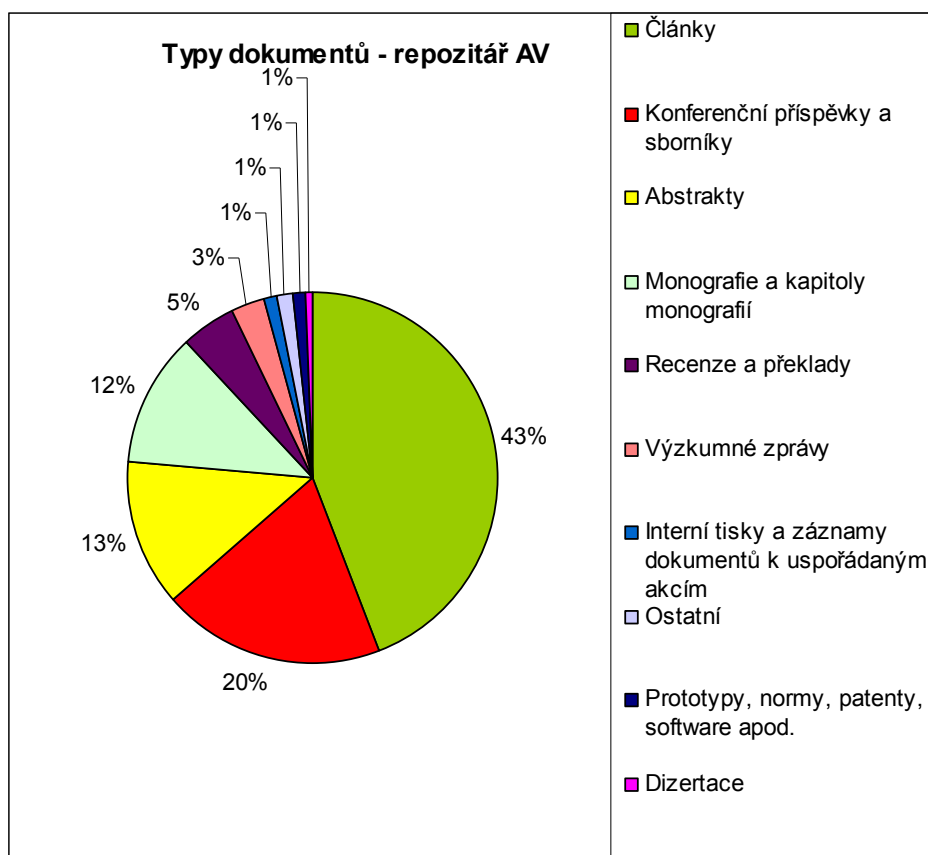
Repozitář AV obsahuje ohromné množství záznamů dokumentů z let 1985-2013. Z celkového množství 214 450 jich pouze 2340 má i odkaz na plný text. Značný nepoměr je zřejmý, i pokud vezmeme v úvahu pouze období od roku 2012, kdy bylo vkládání plných textů spuštěno, protože v tom případě na 11 728 záznamů připadá pouze 639 záznamů se zpřístupněným textem.

Graf 12 Poměr počtu záznamů přístupný/nepřístupný plný text - AV

Tento systém je Akademií využíván i k vykazování výsledků do RIVu. Jednotlivé záznamy proto nejsou rozděleny podle typu přiložených dokumentů, ale podle způsobu zveřejnění podle kategorií typů výsledků v RIVu. Početní poměry množství jednotlivých záznamů podle způsobu zveřejnění jsou ilustrovány v grafu (č. 13) (235 záznamů nemá vyplněné pole „způsob zveřejnění“, a proto nemohly být zahrnuty).

V případě tohoto repozitáře jsou všechny vložené texty dostupné buď přímo, nebo na vyžádání pomocí tlačítka (v případě článků, kterým ve zveřejnění brání licenční podmínky). Nepřístupnými se proto rozumí ty záznamy, které nemají připojený plný text. Pokud by se braly v úvahu jen záznamy s uloženými plnými texty, byla by dostupnost 100%.

Graf 13 Poměr počtu záznamů podle typu dokumentů - AV

7.6.5 Google Scholar a viditelnost

Nástroj Ahrefs našel celkem 42 zpětných odkazů (ze stejného počtu stránek) odkazujících na repozitář ASEP, a to celkem na 5 doménách, které sídlí na 2 doménách nejvyššího řádu (cz a com). MajesticSEO našel 51 odkazů ze 3 domén.

Google Scholar bohužel nenalezl ani jeden výsledek.

7.7 Závěrečné srovnání

7.7.1 Politika autoarchivace, velikost repozitáře a zpřístupňování obsahu

Objektivně porovnávat velikost repozitářů nebo množství zpřístupňovaných dokumentů u českých repozitářů je nesnadné. Problémy působí rozdílné autoarchivační politiky, různá šíře typu ukládaného obsahu i různé velikosti institucí a stáří repozitářů.

	Počet zaměstnanců ¹²	Počet studentů	Počet zaměstnanců (repozitář)	Počet záznamů	Počet přístupných plných textů	Autoarchivační politika
UTB	460,24	12 462	2 (+ brigádníci)	1 905	5	Povinná
VŠB-TUO	1 094,80	21 613	2-3	63 644	1 419	Dobrovolná
UPa	699,00	10 665	1 (+ firma na techniku)	23 295	12 124 (1789 bez VŠKP)	Dobrovolná
MU	1 504,14	44 371	---	884	486	Různé
AV	7 644,69	-	4	217 742	2 363	Dobrovolná

¹² Jedná se o počet zaměstnanců přepočtený na počet plných úvazků (FTE). Výjimkou je UPa, kde je uveden počet osob.

Můžeme srovnávat MU a AV. Obě tyto instituce spustily možnost vkládání plných textů ve stejném roce a v obou případech se do repozitáře dostanou všechny záznamy o publikacích (pro srovnání je užít jen rok 2012).

	Počet záznamů (2012)	Počet záznamů s plným textem (2012)
MU	470	280
AV	10 739	584

Všechny tři srovnávané repozitáře na systému DSpace mají odlišné autoarchivační politiky a zahrnují jiný typ obsahu. UTB vybuodovala repozitář čistě pro vědecké publikace a je vcelku úspěšná se získáváním plných textů (více než 50%), nicméně zatím se jí moc nedaří v jejich zveřejňování v režimu OA (ani 1 %).

UPa zase do svého repozitáře vkládá vědecké práce i VŠKP (ty jsou volně přístupné, pokud mají plný text). Do repozitáře se už ovšem dostanou jen ty práce, které jsou určeny k volnému zpřístupnění a evidenci celé publikační činnosti vede univerzita v interní OBD databázi, takže nelze porovnávat s procentuálním množstvím zveřejňovaných publikací jiných institucí.

Stejně jako UPa i VŠB-TUO ukládá své VŠKP (ty ovšem nejsou volně přístupny) do jednoho repozitáře s vědeckými pracemi. Na rozdíl od Univerzity Pardubice však vytváří záznamy kompletně celé publikační činnosti, takže ve srovnání se zdá mít menší procento volně zveřejněných textů.

7.7.2 Mezinárodní spolupráce

V otázkách zapojení do mezinárodních projektů jsou jasnými průkopníky repozitáře VŠB-TUO a Univerzity Pardubice. Ty jsou zapojeny do všech v této práci sledovaných projektů. Dalším relativně aktivním repozitářem je repozitář UTB, který je poskytovatelem dat pro BASE a je zapsán v registru ROAR, ale zatím ne v OpenDOAR.

Repozitář Masarykovy univerzity ani Akademie věd nejsou ani v registrech, ani se nezapojily do některého z mezinárodních projektů, přestože jsou v některých z nich zastoupeny jiné systémy těchto institucí (Digitální knihovna AV a experimentální instalace DSpace MU). Důvodem ovšem může být i skutečnost, že tyto repozitáře byly spuštěny relativně nedávno.

	DRIVER	OpenAIRE	BASE	ROAR	OpenDOAR
UTB	Ne	Ne	Ano	Ano	Ne
VŠB-TUO	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
UP	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
MU	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
AV	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne

7.7.3 Viditelnost repozitáře a Google Scholar

Při srovnání výsledků zkoumání viditelnosti repozitáře a tabulky zapojení do mezinárodních projektů je docela zjevný trend, že větší zapojení v těchto aktivitách přináší repozitáři i větší viditelnost.

	Ahrefs				MajesticSEO	
	Počet zpětných odkazů (ZO)	ZO - počet stránek	ZO - počet domén	ZO - počet domén nejvyššího řádu	Počet zpětných odkazů (ZO)	ZO - počet domén
UTB	132	129	15	5	67	9
VŠB-TUO	3 421	3 191	131	17	693	104
UP	1 880	1 674	283	23	1 288	243
MU	0	0	0	0	0	0
AV	42	42	5	2	51	3

V následující tabulce jsou všechny výsledky vybraných repozitářů z Google Scholar. Je tu jasně viditelný trend, že do Google Scholar se dostane mnohem menší množství záznamů, než reálně přibylo do repozitáře (to je tedy částečně způsobeno tím, že ne všechny tyto záznamy obsahují plný text, na který se Google Scholar soustřeďuje). Současně je velmi dobře viditelné, že Google Scholar našel výsledky pouze ze tří z pěti vybraných repozitářů. Zda je důvodem software, ve kterém jsou provozovány (všechny jsou v DSpace), doba provozu jednotlivých repozitářů, jejich zapojením do různých struktur (jsou tudíž viditelnější a nutně přizpůsobené prohledávání) či úplně něco jiného je otázkou, která by vyžadovala rozsáhlejší zkoumání.

	Celkem (včetně citací)	Celkem (bez citací)	Počet záznamů	2007-2011 (včetně citací)	2007-2011 (bez citací)	Záznamy 2007-2011	2012 (včetně citací)	2012 (bez citací)	Záznamy 2012
UTB	492	614	1 905	360	265	1 206	70	66	218
VŠB-TUO	60 100	2	63 644	26 600	0	28 383	5 070	2	5 465
UP	22 800	21	23 295	10 200	20	10 550	2 050	0	2 065
MU	0	0	884	0	0	365	0	0	470
AV	0	0	217 742	0	0	61 095	0	0	10 739

8. Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala analýzou a popisem současného stavu otevřených institucionálních repozitářů v České republice.

Po úvodu do otevřeného přístupu a institucionálních repozitářů v první části práce je druhá část soustředěna na analýzu vybraných českých otevřených institucionálních repozitářů. Z různých v práci zmíněných důvodů byl vybrán repozitář publikační činnosti UTB, repozitář VŠB-TUO, digitální knihovna Univerzity Pardubice, repozitář Masarykovy univerzity a ASEP repozitář Akademie Věd.

Sledováno bylo několik hledisek jako počet záznamů v repozitáři, velikost zřizující instituce, výsledky repozitáře v Google Scholar, viditelnost repozitáře na internetu či procento volně zpřístupňovaných dokumentů. V samotném závěru pak byly jednotlivé hodnoty těchto repozitářů vzájemně porovnány.

Na základě sledovaných hodnot a jejich srovnání byly z práce vyvozeny následující závěry. Všechny tyto repozitáře jsou vázány na instituci a mají různorodý obsah, což jsou některé z vlastností otevřených institucionálních repozitářů. Dalším předpokladem je otevřený přístup k dokumentům, který v různé míře znovu splňují všechny tyto repozitáře. Současně se jejich zřizovatelé snaží propagovat open access i proto, aby do repozitářů přibýlo více takto zveřejňovaných dokumentů.

Posledními dvěma požadavky jsou interoperabilita a standardizace. Všechny tři z vybraných repozitářů, které jsou provozovány v systému DSpace (UTB, UPa a VŠB-TUO), používají OAI-PMH protokol a metadatový standard Dublin core a i díky tomu mohou být zapojeny v mnoha mezinárodních projektech. Repozitář Akademie věd je pomocí protokolu OAI-PMH sklízen Národním úložištěm šedé literatury a záznamy má uloženy podle standardu UNIMARC. Repozitář Masarykovy univerzity sice zatím není v žádném registru ani v mezinárodních projektech, ale spolupracuje s dalšími českými službami jako theses.cz, odevzdej.cz nebo repozitar.cz. Kromě toho podporuje standardní bibliografické formáty jako BibTeX nebo RIS.

Všechny podrobněji rozebírané repozitáře tedy splňují základní předpoklady otevřených institucionálních repozitářů. Některé z nich byly spuštěny až v posledních letech a ty starší se za tu dobu stihly zapojit do různých projektů a infrastruktur. Celkově by se dalo říci, že sice české institucionální repozitáře mají ještě velké rezervy, ale rozhodně je vidět zásadní pokrok a do budoucna se dá očekávat vývoj směrem k většímu zapojení v národních i mezinárodních projektech.

Použitá literatura

1. setkání českých uživatelů systému DSpace. In: *Masarykova univerzita Ústav výpočetní techniky* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2008 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.ics.muni.cz/dspacecz/czdsug2008/>.

AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY. *Výroční zpráva 2011* [online]. Akademie věd ČR, 2012 [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: http://www.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/data.avcr.cz/o_avcr/zakladni_informace/dokumenty/vyrocní_zpravy/archiv_vyrocnich_zprav/2011/pdf/VZ_AVCR-2011-CZ.pdf?0.39946378278546035.

ASOCIACE KNIHOVEN VYSOKÝCH ŠKOL ČR, 2004a. *K otázkám budování systémů pro zpřístupňování elektronických vysokoškolských kvalifikačních prací v České republice*. [cit. 2012-10-01]. Dostupné z: <http://www.akvs.cz/pdf/vskpshrnuti.pdf>.

ASOCIACE KNIHOVEN VYSOKÝCH ŠKOL ČR, 2004b. *Odborná komise pro zpřístupňování elektronického zpřístupňování vysokoškolských kvalifikačních prací*. [online]. © 2004-07 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.evskp.cz/>.

BALL, Rafael. The Scholarly Communication of the Future: From Book Information to Problem Solving. *Publishing Research Quarterly*. 2011, vol. 27, issue 1, s. 1-12. DOI: 10.1007/s12109-011-9202-y. Dostupné komerčně z: <http://link.springer.com/10.1007/s12109-011-9202-y>. Dostupné také volně na: http://epub.uni-regensburg.de/20096/1/10.1007_s12109-011-9202-y-2.pdf.

BARTOŠEK, Miroslav. Digitální knihovny – teorie a praxe. *Národní knihovna: Knihovnická revue* [online]. 2004, roč. 15, č. 4 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://knihovna.nkp.cz/NKKR0404/0404233.html>.

BARTOŠEK, Miroslav. Open access - otevřený přístup k vědeckým informacím: Úvod do problematiky. *Zpravodaj ÚVT MU* [online]. 2009, Ročník 20, č.2 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.ics.muni.cz/bulletin/articles/628.html>.

BARTOŠEK, Miroslav, Michal BRANDEJS a Ivana ČERNÁ. Otevřený přístup k vědeckým informacím na Masarykově univerzitě. *ITlib: Informačné technológie a knižnice* [online]. 2011, č. 02 [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib112/bartosek_brandejs_cerna.htm.

BERGSTROM, Carl T. a Theodore C. BERGSTROM. The economics of ecology journals. *Frontiers in Ecology and the Environment* [online]. 2006, Vol. 4, No. 9, s. 488-495 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.econ.ucsb.edu/~tedb/Journals/EcologyJournals.pdf>.

Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities. 2003 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://oa.mpg.de/lang/en-uk/berlin-prozess/berliner-erklarung/>.

Bethesda Statement on Open Access Publishing [online]. 2003 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>.

BIELEFELD UNIVERSITY LIBRARY. *BASE: Bielefeld Academic Search*

Engine [online]. © 2004-2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.base-search.net/>.

BRATKOVÁ, Eva. *Otevřený přístup a digitální knihovny v oblasti vědy a výzkumu: (vybrané systémy)* [online]. Verze 1.0. Praha: Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, 2008 [cit. 2013-05-02]. Dostupný z: <http://texty.jinonice.cuni.cz/>.

BUDÍNSKÝ, Lukáš. *DSpace na UTB ve Zlíně - na půl cesty k cíli* [online prezentace]. 2010 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://dspace.vsb.cz/bitstream/handle/10084/78295/budinsky-dsugcz2010.ppt?sequence=1>. Prezentace z 3. setkání českých uživatelů systému DSpace.

BUDÍNSKÝ, Lukáš a Ondřej FABIÁN. Institucionální repositář jako nástroj podpory VaV. In: *INFORUM 2012: 18. konference o profesionálních informačních zdrojích Praha, 22. – 24. 5. 2012* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2012 [cit. 2012-10-01]. ISSN 1801-2213. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2012/budinsky-lukas.pdf>.

CCSDS. *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS) : Blue Book. Consultative Committee for Space Data Systems* [online]. Washington DC: CCSDS Secretariat, 2002 [cit. 2012-10-01]. Dostupné z: <http://ddp.nist.gov/refs/oais.pdf>.

COX, John E. The changing economic model of scholarly publishing: uncertainty, complexity, and multimedia serials. *Library Acquisitions: Practice & Theory*. 1998, Vol. 22, No. 2, s. 161–166. Dostupné také z <http://forge.fh-potsdam.de/~IFLA/INSPEL/98-2coxj.pdf>.

CRAIG, Iain D., Andrew M. PLUME, Marie E. MCVEIGH, James PRINGLE a Mayur AMIN. Do Open Access Articles Have Greater Citation Impact?. *Journal of Informetrics*. 2007, Vol. 1, Issue 3, s. 239-248. Dostupné z: http://www.publishingresearch.net/Citations-SummaryPaper3_000.pdf.

CRAWFORD, Walt. *Open access: what you need to know now*. Chicago: American Library Association, 2011. Special reports (American Library Association). ISBN 978-0-8389-9270-8.

CUBR, Ladislav. *Dlouhodobá ochrana digitálních dokumentů*. 1. vyd. Praha : Národní knihovna České republiky, 2010. ISBN 978-80- 7050-588-5.

Current Status of Internationalization. In: *DSpace Wiki* [online]. Last edited 18.3.2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <https://wiki.duraspace.org/display/DSPACE/I18nSupport#I18nSupport-CurrentStatusofInternationalization>.

DRIVER Search Portal [online]. 2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://search.belgium.driver.research-infrastructures.eu/>.

DSpace CZ [online]. 2012 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.dspace.cz/>.

DSPACE FOUNDATION. *DSpace informational brochure* [online]. 4th version. Cambridge: DSpace Foundation, 2012 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: http://www.dspace.org/images/Marketing_Materials/dspace%20brochure_v4.pdf.

FOJTŮ, Martina. Univerzitní repositář čekají změny. In: *Milujeme vědu: Vědeckopopulární portál Masarykovy univerzity* [online]. Brno: Masarykova univerzita,

2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.veda.muni.cz/tema/3452-univerzitari-repozitar-cekaji-zmeny#.UYK9K6I7KSq>.

FOND ROZVOJE VYSOKÝCH ŠKOL. *Financované projekty FRVŠ 2006 - běžná dotace* [online]. 2005 [cit. 2013-05-03]. <http://www.frvs.cz/docf/Fin2006.xls>.

GARGIULO, Paola. *Why European Research and Education Policies must include Open Access* [online prezentace]. 2011 [cit. 2013-05-02] Dostupné z: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/presidents-program/papers/gargiulo.pdf>.

HARNAD, Stevan a Tim BRODY. Comparing the Impact of Open Access (OA) vs. Non-OA Articles in the Same Journals. *D-Lib Magazine* [online]. 2004, vol. 10, no. 6 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.dlib.org/dlib/june04/harnad/06harnad.html>.

HOFMAN, Tomáš. *Manakin : alternativní uživatelské rozhraní pro systém DSpace* [online prezentace]. 2008 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://dspace.vsb.cz/handle/10084/71104>. Prezentace z 1. setkání českých uživatelů systému DSpace.

Institucionální politika otevřeného přístupu (open access mandate). E-zdroje: *Informace přímo na vašem monitoru* [online]. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava, 2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://e-zdroje.vsb.cz/institucionalni-politika-otevreneho-pristupu-open-access-mandate/>.

JAKUBÍK, Daniel. *Repozitář vědeckých prací* [online prezentace]. Praha, 2011. Dostupné z: http://invenio.nusl.cz/record/82070/files/nusl-_2.pdf.

JELÍNEK, Lukáš. České univerzity používají DSpace – systém pro digitální knihovny. In: *LinuxExpres* [online]. 2012 [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: <http://www.linuxexpres.cz/business/DSpace-system-pro-digitalni-knihovny>.

KNIHOVNA AKADEMIE VĚD. Institucionální repozitář. In: KNIHOVNA AKADEMIE VĚD. *Knihovna Akademie věd* [online]. © 2011 [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: <http://www.lib.cas.cz/asep/repozitar-asep/>.

KÖNIGOVÁ, Marie. 2001. Vybrané kapitoly z informační vědy. In PAPIK, Richard, Martin SOUČEK a Anna STÖCKLOVÁ. *Informační studia a knihovnictví v elektronických textech I* [CD-ROM]. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK, c2001.

KREJČÍŘ, Vlastimil. Systémy pro tvorbu digitálních knihoven. In: *INFORUM 2011: 12. konference o profesionálních informačních zdrojích Praha, 23. – 25. 5. 2006* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2006 [cit. 2012-10-01]. ISSN 1801-2213. Dostupné z: http://www.dspace.cz/soubory/systemy_DL.pdf.

KRESTA, Jaroslav. Metadatový standard Dublin Core: charakteristika a průzkum jeho využívání u vybraných web stránek v ČR. *Inflow: information journal* [online]. 2008, roč. 1, č. 8 [cit. 2013-05-02]. ISSN 1802-9736. Dostupný z WWW: <http://www.inflow.cz/metadatovy-standard-dublin-core-charakteristika-pruzkum-jeho-vyuzivani-u-vybranych-web-stranek-v-cr>.

LHOTÁK, Martin. Digitální knihovna AV ČR a institucionální repozitář AV ČR. *Informace*. 2010, č. 3, 5-7 s. ISSN 1210-8502.

- MASARYKOVA UNIVERZITA. *Dlouhodobý záměr 2011–2015* [online]. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5280-2. Dostupné z: http://www.muni.cz/media/docs/916/MU_DZ_2015.pdf.
- MASARYKOVA UNIVERZITA. *Směrnice MU č. 7/2011: repozitář zaměstnaneckých děl*. Brno: Masarykova univerzita, 2011.
- MASARYKOVA UNIVERZITA. *Výroční zpráva o činnosti 2011* [online]. 2012 [cit. 2013-05-03]. ISBN 978-80-210-5885-9. Dostupné z: www.muni.cz/media/docs/985/MU_VZ2011.pdf.
- MASARYKOVA UNIVERZITA. *Směrnice MU č. 4/2013: repozitář zaměstnaneckých děl*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.
- MAX PLANCK SOCIETY. Berlin Declaration - Signatories. In: MAX PLANCK SOCIETY. *Open Access at Max Planck Society* [online]. 2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://oa.mpg.de/lang/en-uk/berlin-prozess/signatoren/>.
- Open Access Week 2012 na VŠB-TUO. In: E-zdroje: *Informace přímo na vašem monitoru* [online]. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava, 2012 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://e-zdroje.vsb.cz/seznam-akci-k-open-access-week/>.
- OpenDOAR: The Directory of Open Access Repositories* [online]. Nottingham: University of Nottingham © 2006-2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.openoar.org/>.
- Otevřený přístup (open access) [online]. 2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://openaccess.cz/cs/openaccess/>.
- PANITCH, Judith M. a Sarah MICHALAK. *The Serials Crisis: A White Paper for the UNC-Chapel Hill Scholarly Communications Convocation* [online]. 2005 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.unc.edu/scholcomdig/whitepapers/panitch-michalak.html>.
- PINKAS, Jiří a Lucie VYČÍTALOVÁ. *DSpace na Univerzitě Pardubice* [online prezentace]. 2008 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: http://www.ics.muni.cz/dspacecz/czdsug2008/soubory/pinkas_dspace_upce_prezentace.pdf. Prezentace z 1. setkání českých uživatelů systému DSpace.
- PLANKOVÁ, Jindra. Faktory a prvky systému „Open Access“ – uplatnění při komunikaci odborných informací. In: *INFORUM 2010: 16. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 25.-27. května 2010* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2010. ISSN 1801–2213. Dostupný z WWW: <http://www.inforum.cz/pdf/2010/plankova-jindra-1.pdf>.
- PLANKOVÁ, Jindra. Mezinárodní trendy v „Open Access“ – institucionální repozitáře a jejich registry. In: *INFORUM 2011: 17. konference o profesionálních informačních zdrojích Praha, 24. – 26. 5. 2011* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2011 [cit. 2012-10-01]. ISSN 1801-2213. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2011/plankova-jindra.pdf>.
- PROCHÁSKOVÁ, Iva. Institucionální repozitář a role univerzitní knihovny. In: *Infos2007 – 34. mezinárodné informatické sympóziu, Stará Lesná (SR) 16. – 19. apríla 2007*. Bratislava: Spolok slovenských knihovníkov; Albertina icome, 2007. Dostupné také z:

http://dspace.upce.cz/bitstream/10195/35166/1/ProchaskovaI_Institucionalni%20rezpozitar_2007.pdf

PROCHÁSKOVÁ, Iva a Lucie VYČÍTALOVÁ. Institutional Repository at the University
In: FIRSTOVÁ, Zdeňka, ed. *Institutional Online Repositories and Open Access: CASLIN 2009: 16th international seminar: Teplá Monastery, Czech Republic, 7-11 June 2009*. Pilsen: University of West Bohemia, 2009. s. 81-82. ISBN 978-80-7043-806-0.

PROSSER, David. Institutional repositories and Open Access: The future of scholarly communication. *Information Services & Use*. 2003, vol. 23, issue 2-3, 167–170. ISSN 1875-8789. Dostupné z:

<http://iospress.metapress.com/content/b0t9y69afjhylw9y/fulltext.pdf>

RIKOWSKI, Ruth. Open Access: Key Strategic Technical and Economic Aspects: A review article. In: *Flow of Ideas* [online]. 2006 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z:

<http://www.flowideas.co.uk/?page=articles&sub=Open%20Access>.

ROSENTHAL, Colin a Asger BLEKINGE-RASMUSSEN. *Průvodce plánem důvěryhodného digitálního repozitáře (PLATTER)*. 1. vyd. Překlad Jan HUTAŘ a kol. Praha: Národní knihovna České republiky, 2009. ISBN 978-807-0505-694. Dostupné také elektronicky na: <http://www.ndk.cz/platter-cz>.

RYGELOVÁ, Pavla. *Open Access: informace pro autory* [online]. Ostrava: Ústřední knihovna VŠB-TUO, 2011 [cit. 2012-10-01]. Dostupné z:

<http://dspace.vsb.cz/bitstream/handle/10084/89670/napoveda-DSpace-self-archiving.pdf?sequence=5>.

Seznam akcí k Open Access Week. In: *E-zdroje: Informace přímo na vašem monitoru* [online]. Ostrava: VŠB - Technická univerzita Ostrava, 2010 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://e-zdroje.vsb.cz/seznam-akci-k-open-access-week/>.

SUBER, Peter. *SPARC Open Access Newsletter*. 2008, issue 122. Dostupné z:

<http://legacy.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/06-02-08.htm#roundup>.

SWAN, Alma. Overview of scholarly communication. In: JACOBS, Neil, ed. *Open Access: Key Strategic Technical and Economic Aspects*. Oxford: Chandos Publishing, 2006. ISBN 1-84334-203-0. Dostupné také na:

<http://eprints.soton.ac.uk/262427/1/asj1.pdf>.

THE OPENAIRE CONSORTIUM. *Průvodce OpenAIRE pro výzkumné instituce* [online]. 2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z:

[http://knihovna.vsb.cz/openaire/Toolkit_RI_v1April2011\(final\)_CS.pdf](http://knihovna.vsb.cz/openaire/Toolkit_RI_v1April2011(final)_CS.pdf).

THE OPENAIRE CONSORTIUM, 2012a. FAQ. In: THE OPENAIRE CONSORTIUM. *OpenAIRE: Open access infrastructure for research in Europe* [online]. [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://www.openaire.eu/support/faq?lang=cs#moofaqCat-79>.

THE OPENAIRE CONSORTIUM, 2012b. Přehled otevřeného přístupu v členských státech EU. In: THE OPENAIRE CONSORTIUM. *OpenAIRE: Open access infrastructure for research in Europe* [online]. [cit. 2013-05-02]. Dostupné z:

<http://www.openaire.eu/cs/open-access/country-information>.

TIŠLOVÁ, Lenka. Aristotelés. In: *Západočeská univerzita v Plzni: Domovské stránky*

uživatelů [online]. 2012 [cit. 2013-03-02]. Dostupné z: <http://home.zcu.cz/~tislova/pages/Aristoteles.html>

TKAČÍKOVÁ, Daniela, 2010a. *Evropský projekt OpenAIRE* [online prezentace]. [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://dspace.vsb.cz/bitstream/handle/10084/78294/tkacikova-dsugcz2010.pdf?sequence=1>. Prezentace z 3. setkání českých uživatelů systému DSpace.

TKAČÍKOVÁ, Daniela, 2010b. *Projekt OpenAIRE - výzva a příležitost i pro Českou republiku*. In: INFORUM 2010: 16. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 25.-27. května 2010 [online]. Praha: Albertina icome Praha [cit. 2013-05-02]. ISSN 1801-2213. Dostupný z WWW: <http://www.inforum.cz/pdf/2010/tkacikova-daniela-1.pdf>.

UNIVERZITA PARDUBICE. *Hodnocení činnosti za rok 2012: Shromáždění AO, 16. 04. 2013* [online]. Univerzita Pardubice: 2013 [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: <https://dokumenty.upce.cz/Univerzita/zakladni-dokumenty/vyrocnizpravy/rektor-o-cin-2012.pdf>.

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ. *Rozhodnutí rektora RR/11/2011: Způsob vykazování výsledků vědy a výzkumu do systému OBD u článků a předmětů průmyslové právní ochrany* [online]. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné na: http://web.utb.cz/cs/docs/rozhodnuti11_2011.pdf.

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ. *Výroční zpráva o činnosti Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně 2011* [online]. 1. vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2012 [cit. 2013-05-03]. ISBN 978-80-7454-154-4. Dostupné z: http://www.utb.cz/file/12352_1_1/download.

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ. *Repozitář publikační činnosti UTB* [online]. Poslední aktualizace 16.4.2013 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://publikace.k.utb.cz/>.

UNIVERZITNÍ KNIHOVNA - UNIVERZITA PARDUBICE. *Výroční zpráva za rok 2011* [online]. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2011 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: https://dokumenty.upce.cz/uk/vyr_zpravy/vz11.pdf.

ÚK ČVUT. Open Access repozitáře. In: ÚK ČVUT. *Ústřední knihovna ČVUT* [online]. © 2010 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://knihovna.cvut.cz/veda/open-access/oa-repozitare.html>.

VŠB-TUO. *DSpace VŠB-TUO* [online]. Ostrava: VŠB-TUO Ostrava, © 2006-2012. Dostupné z: <http://dspace.vsb.cz/>.

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ-TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA. *Výroční zpráva o činnosti VŠB-TUO za rok 2011* [online]. Ostrava: Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava, 2012 [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: <http://www.vsb.cz/miranda2/export/sites-root/intranet/innet/cs/okruhy/uredni-deska/vyrocnizpravy-a-zamery/dokumenty/vz-cinnost-2011.pdf>.

WALKER, Thomas. Free Internet Access to Traditional Journals. *American Scientist* [online]. 1998, vol. 86, issue 5 [cit. 2013-03-02]. DOI: 10.1511/1998.5.463. Dostupné z: <http://www.americanscientist.org/issues/feature/1998/5/free-internet-access-to-traditional-journals>.

WELLS, Alison. Brief history of scholarly journals. In: *Sheffield - Department of Information Studies* [online]. 1999 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: <http://panizzi.shef.ac.uk/electdiss/edl0001/ch0200.html#valauskas97>.

YOUNG, Philip. *The Serials Crisis and Open Access: A White Paper for the Virginia Tech Commission on Research* [online]. Blacksburg: Virginia Tech, 2009 [cit. 2013-05-02]. Dostupné z: http://scholar.lib.vt.edu/faculty_archives/YoungP/OAwhitepaper.pdf.

Seznam grafů

Graf 1 Růst počtu časopisů komerčních vydavatelů ve 20. stol. (Bergstrom a Bergstrom, 2006).....	11
Graf 2 Vývoj nákladů na monografie a seriály ARL 1986-2005 (Young, 2009, s. 2).....	12
Graf 3 Software používaný institucionálními repozitáři (celosvětově) (OpenDOAR, 2006-2011).....	23
Graf 4 Poměr počtu záznamů přístupný/nepřístupný plný text	35
Graf 5 Poměr počtu záznamů podle typu dokumentů UTB	35
Graf 6 Poměr počtu záznamů podle typu dokumentů - VŠB-TUO	38
Graf 7 Poměr počtu záznamů přístupný/nepřístupný plný text – VŠB-TUO.....	39
Graf 8 Poměr počtu záznamů přístupný/nepřístupný plný text - UPa.....	42
Graf 9 Poměr počtu záznamů podle typu dokumentů	43
Graf 10 Poměr počtu záznamů přístupný/nepřístupný plný text - MU	46
Graf 11 Poměr počtu záznamů podle typu dokumentů - MU.....	46
Graf 12 Poměr počtu záznamů přístupný/nepřístupný plný text - AV	48
Graf 13 Poměr počtu záznamů podle typu dokumentů - AV	49